Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
«____» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ»

Виконав здобувач вищої освіти
_4_ курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
_____ Петков О.К.
«____» _____ 2025 р.
Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Тетяна РЕШИТЬКО
«____» _____ 2025 р.

Рецензент _____
_____

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет економічний

Кафедра Міжнародних економічних відносин

Рівень вищої освіти Бакалавр

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Іван МИЦЕНКО
«____»_____ 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Петкова Олексія Костянтиновича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Проблеми розвитку ринку зерна в Україні в умовах війни

2. Керівник роботи

Решитько Т.В. к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту_____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є аналіз проблем розвитку ринку зернових в Україні в умовах війни та окреслення перспектив його подальшого функціонування.

Завдання: ознайомитися із сутністю та структурою ринку зерна; дослідити теоретичні основи дії ринку зернових в Україні та у всьому світі; дати аналіз особливостей розвитку міжнародного ринку зернових культур та місце на ньому України; розкрити тенденції розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний період та під час війни; проаналізувати вплив воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни; окреслити стратегічні напрями розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доцент Решитько Т.В.		
Розділ 2	доцент Решитько Т.В.		
Розділ 3	доцент Решитько Т.В.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання
«____»_____ 2025 року

Підпис керівника

_____ _____
(прізвище та ініціали)
Завдання прийнято до виконання
«____»_____ 2025 року

Підпис здобувача

_____ _____

АНОТАЦІЯ

Петков О. К. Проблеми розвитку ринку зерна в Україні в умовах війни. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “бакалавр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” із спеціальності “Міжнародні економічні відносини”. – Центральноукраїнський національний технічний університет. Кропивницький. 2025. – 64 с.

В роботі досліджено теоретичні основи дії ринку зернових культур в Україні та у всьому світі. Дано аналіз особливостей розвитку міжнародного ринку зернових культур та визначено на ньому місце України. Визначено тенденції розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний та повоєнний періоди. Проаналізовано стан розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний період та під час війни. Охарактеризовано наслідки впливу воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни. Окреслено стратегічні напрями розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок.

Ключові слова: зерно; ринок зерна, структура зернового ринку; виробництво зернових культур; експорт зерна

ANNOTATION

Petkov O. K. Problems of grain market development in Ukraine in wartime conditions. – Manuscript. Qualification work for obtaining a higher education degree of “bachelor” in the educational and professional program “International Economic Relations” with a specialty of “International Economic Relations”. – Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. 2025. – 64 p.

The paper explores the theoretical foundations of the grain market in Ukraine and around the world. The analysis of the features of the development of the international grain market is given and the place of Ukraine in it is determined. The trends in the development of the grain market in Ukraine in the pre-war and post-war periods are determined. The state of development of the grain market in Ukraine in the pre-war period and during the war is analyzed. The consequences of the impact of military actions on the transportation of domestic grain to foreign countries are characterized. The strategic directions of the development of the grain market in Ukraine and the export of domestic grain to the world market are outlined.

Key words: grain; grain market, grain market structure; grain crop production; grain export

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ 10

1.1.Сутність та структура ринку зерна. 10

1.2. Теоретичні засади функціонування ринків зерна в Україні та у світі. 16

Висновки до розділу 1. 24

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 26

2.1. Аналіз особливостей розвитку світового ринку зернових культур та місце на ньому України. 26

2.2. Тенденції розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний та повоєнний періоди. 34

2.3. Аналіз впливу воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни. 43

Висновки до розділу 2. 46

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ 49

3.1. Стратегічні шляхи розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок. 49

Висновки до розділу 3. 54

ВИСНОВКИ 56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 60

ВСТУП

Актуальність теми. Ринок зерна завжди був і залишається невід'ємною частиною функціонування любої країни світу, не винятком є і Україна. Як свідчить статистика, щорічно чисельність населення світу зростає, а це вимагає від держав виробляти значно більше зерна за допомогою новітньої техніки і технологій ведення землеробства. У світі вирощують багато зернових культур, та найголовнішими для нашої держави є пшениця, кукурудза, ячмінь, жито, просо, овес, гречка, ріпак, оскільки вони не лише вирішують питання продовольчої безпеки країни, а й забезпечують значну частину вітчизняного аграрного експорту. Ці культури застосовують у багатьох сферах народного господарства, і вони займають значні посівні площі. Ринок зерна дає змогу Україні не тільки забезпечувати внутрішній ринок продуктами харчування, але й тримати лідируючі місця серед країн-експортерів зернової продукції на світовий ринок. Лагідний клімат в нашій державі, родючі чорноземи, географічне положення, сприяють високій врожайності, валовим зборам зернових культур та збільшенню обсягів експорту. Проте, війна на території України, що триває вже більше трьох років, спричинила негативний вплив на розвиток ринку зерна в нашій державі – окуповані території, забруднені, заміновані поля, зменшилися площі посіву, зруйновані складські приміщення, термінали, блокування морських портів, порушення логістики, людський фактор та інші причини порушили існуючий порядок функціонування зернового ринку України. В роботі ми дослідимо проблеми розвитку ринку зерна під час війни.

Отже, тема дослідження, яку ми вибрали, надзвичайно актуальна, має практичне та прикладне значення.

Проблемами розвитку ринку зернових культур в Україні займалися багато вчених Н. Є. Голомша, П.І. Гайдуцький, С. М. Кваша, І. Кузнєцова, О. А. Козак, І.А. Коновал, І. Кузнєцова, Ю. О. Лупенко, В.В. Россоха, В.П. Ситник, С.Г. Черемісіна тощо. Науковці акцентують свою увагу на

необхідності стабільного розвитку зернового ринку в країні, наголошуючи на важливості участі держави в цій справі.

Проте, питання розвитку ринку зерна в Україні під час війни вимагають подальших досліджень щодо розробки стратегічних напрямів збільшення обсягів виробництва та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок, на що наголошується особлива увага в нашій роботі.

Мета роботи – проаналізувати проблеми розвитку ринку зернових в Україні в умовах війни та окреслити перспективи його подальшого функціонування.

Задачі дослідження. Згідно з метою, у роботі потрібно виконати такі завдання:

- ознайомитися із сутністю та структурою ринку зерна;
- дослідити теоретичні основи дії ринку зернових в Україні та у всьому світі;
- дати аналіз особливостей розвитку міжнародного ринку зернових культур та місце на ньому України;
- розкрити тенденції розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний період та під час війни;
- проаналізувати вплив воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни;
- окреслити стратегічні напрями розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок.

Об’єкт дослідження. Світовий та український ринки зернових культур.

Предмет дослідження. Теоретичні та прикладні засади розвитку ринку зерна в Україні та у світі в умовах повномасштабної війни в Україні.

Інформаційне забезпечення проведених досліджень. Інформаційною основою для виконання дослідження були вітчизняні законодавчі документи та нормативно-правові документи України, дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, практиків щодо розвитку та функціонування світового та вітчизняного зернових ринків, експорту зерна, наукові статті періодичних

видань, матеріали наукових конференцій, дані Державної служби статистики України, інформація мережі Інтернет.

Методи дослідження. При проведенні дослідження застосовано такі методи дослідження: логічний – для написання висновків; порівняльного аналізу – для виявлення тенденцій розвитку ринку зерна; табличний – для відтворення наслідків дослідження; статистичний – при порівнянні статистичної інформації щодо площ посіву, валових зборів, обсягів експорту зернових культур; монографічний – при детальному аналізі стану та проблем розвитку ринку зерна в Україні під час війни.

Теоретична та практична значимість отриманих результатів:

- виявлено особливості розвитку міжнародних ринків зерна та визначено на них місце України;
- визначено, що навіть в умовах війни проявляється тенденція до збільшення обсягів вирощування та експортування зерна в нашій державі;
- досліджено закономірності існування ринку зерна у світі і окреслено стратегічні напрями розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок.

Отримані під час дослідження результати мають практичне значення і можуть бути використані органами державної та місцевої влади при складанні заходів із покращення конкурентоспроможності українського зерна, що спрямовується на експорт.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі «Теоретичні засади функціонування ринку зерна в Україні та у світі» розглянуто питання сутності та структури ринку зерна, досліджено теоретичні основи функціонування ринку зерна в нашій державі та у світі.

У другому розділі «Аналіз розвитку ринку зерна України в умовах війни» виконано аналіз особливостей розвитку світового ринку зернових культур та визначено місце на ньому України, виявлено тенденції розвитку

ринку зерна в Україні в передвоєнний та повоєнний періоди, проведено аналіз впливу воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни.

У третьому розділі «Перспективні напрями функціонування ринку зерна в Україні» окреслено стратегічні шляхи розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок.

Обсяг роботи. Робота виконана на 64 сторінках, містить 5 рисунків, 11 таблиць, список використаних джерел складається із 47 найменувань та розміщений на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

1.1. Сутність та структура ринку зерна

Ринок зерна – являє собою багатофункціональну систему економічних відносин, яка стосується всіх виробничих, переробних, фінансових торгівельних процесів аж до надходження зернової продукції до споживача. Важливими учасниками цієї системи є сільськогосподарські товаровиробники, підприємства з переробки продукції зернових культур, біржові агенти та кінцеві споживачі зернової продукції. Вагоме значення у розвитку і функціонуванні зернового ринку має державне законодавче та адміністративне його регулювання.

Головними критеріями, що характеризують стан функціонування зернового ринку є наявність попиту з боку споживачів та пропозиція з боку виробників зернових культур. Важливе значення відіграє рівень цін на зерно, на які впливають внутрішні фактори (обсяги вирощування та споживання зернових) та зовнішні фактори (особливості розвитку світових ринків, сприятливі чи несприятливі погодно-кліматичні умови, політичні процеси у світі тощо) [1].

Ринок зерна займає важливу частку ринку агропродовольчої продукції. На важливість вирощування зерна в державі вказував ще Ф. Кене. Він наголошував, що продукція зернових культур є її головним багатством і головним товаром [2].

Схожу думку щодо важливості зерна висловлювали вітчизняні вчені В. Вернадський, М. Руденко. В. Вернадський стверджував, що зерно має вимірювати величину багатства людини чи держави, або іншими словами, бути його еквівалентом [3]. Його позицію підтримує Л.М. Худолій, який вважає, що ринок зернових культур являє собою економічні взаємовідносини між виробниками і споживачами продукції щодо торгівлі зерном і забезпечує розширене відтворення зернової галузі[4]

ЗУ «Про зерно та ринок зерна в Україні», наводить визначення ринку зерна, вказує на його основні функції та суб`єкти [5].

О.М. Саковська наголошувала, що «попит і пропозиція взаємодіють на зерновому ринку, встановлюючи рівновагу і рівноважну ціну на зернову продукцію, яка задовольняє продавців і споживачів» [6].

Ринок зернових культур має вагоме значення для багатьох держав світу, оскільки забезпечує населення продовольством, а промисловість сировиною, отже вирішує в значній мірі питання продовольчої безпеки країни. Можна сказати, що вирощування зернових культур в Україні, є пріоритетом розвитку сільського господарства нашої держави, яка посідає провідне місце в світі як виробник і експортер зернових.

Вітчизняна зернова продукція, завдяки високій якості і конкурентоспроможності, обумовленими сприятливими природно-кліматичними умовами вирощування зерна, розвинутій інфраструктурі і логістиці, є популярною на світовому ринку, що сприяє створенню в державі позитивного торгового балансу та отриманню валютних надходжень у державний бюджет [1].

На рисунку 1.1 зображено головні складові частини ринку зерна, де видно, що він представляє собою складну систему, яка складається із суб'єктів, об'єктів та інфраструктури ринку, що взаємодіють між собою.

Отже, є очевидним, що ринок зерна це не тільки процеси надання товарів та послуг, а й взаємодія різних суб'єктів господарювання з ринковими структурами, що дозволяє ефективно підтримувати експорт якісної продукції на всіх етапах виробництва і продажу зерна. [8].

Для ринку зерна України є характерним наявність доволі широкого спектру зернових культур. Головними серед них є пшениця, кукурудза, ячмінь, що складають основу вітчизняного експорту агропродовольчої продукції країни на світовий ринок та сприяють стабільності економічного розвитку аграрного сектору економіки.

Суб'єкти ринку		
Товаровиробники	Продавці	Споживачі

Об'єкти ринку		
Зерно для продовольчого споживання	Зерно для переробки, фуражне зерно	Насіннєвий фонд зерна

Інфраструктура зернового ринку		
Вирощування зерна	Переробка зерна	Фізична інфраструктура

Інфраструктура ринку			
Зернові асоціації	Банківські структури	Консалтингові фірми	Страхові компанії

Рис. 1.1. Головні складові частини ринку зерна
Джерело [7]

Крім зазначених культур, на ринку зерна України мають місце жито, овес, просо та інші культури, які займають меншу частку в експорті країни, але широко використовуються населенням для внутрішнього споживання. Зернові культури відіграють кожна свою роль у структурі національного та світового ринку зерна як сировина для розвитку харчової промисловості та як корм для галузей тваринництва.

На рисунку 1.2 показано головні товарні зернові культури в Україні та їх економічне значення.

На рисунку 1.3 зображено діючі суб'єкти ринку зерна, серед яких: суб'єкти, які вирощують зерно, зберіганням урожаю зернових культур, безпосередньо організовують торгівлю зерновою продукцією, надають фінансові послуги, державні суб'єкти регулювання ринку зерна. Вони взаємодіють між собою, забезпечуючи послідовність та стабільність здійснення процесів на вітчизняному ринку зерна.

Назва зернової культури	Економічне значення зернової культури
Пшениця	Стратегічна продовольча культура, з неї виробляється борошно, хлібобулочні, кондитерські та макаронні вироби. Її вирощування насичує продовольством внутрішній споживчий ринок, а надлишки направляються як експорт на світовий ринок зерна.
Кукурудза	Важлива технічна кормова культура для тварин і використовується як сировина в харчовій промисловості та біоенергетиці, їй належить високий рівень експорту на світовий ринок зерна.
Ячмінь	Є важливим кормом для годівлі тварин і птиці. В харчовій промисловості використовується для виготовлення пива. В значних обсягах експортується на світові ринки.
Жито	Використовується для випікання житнього хліба, кондитерських виробів, спирту. Забезпечує переважно внутрішній споживчий ринок країни, деяка частина сировини направляється на експорт.
Овес	Важлива культура як корм для тварин та як продовольча сировина для виготовлення продуктів дієтичного харчування. Направляється на експорт в незначній кількості, але відіграє важливу роль у забезпеченні населення країни продовольством.

Рис. 1.2. Види головних вітчизняних товарних зернових культур та їх економічне значення

Джерело [9]

Ринок зернових складається з трьох головних груп з погляду використання різноманітних видів зерна: ринки продовольчого зерна, ринки фуражного зерна, ринки насіння.

На баланс між попитом і пропозицією на зерновому ринку в нашій державі впливає ціла низка факторів. Попит формується на основі потреб споживачів на продукцію зернових культур як на внутрішньому національному ринку, так і на зовнішніх ринках, враховуючи, яку частину збіжжя держава може спрямувати на експорт. На пропозицію зернових

культур впливають різнопланові внутрішні фактори: обсяги виробництва продукції, кліматичні умови, наявність і стан інфраструктури зернового ринку, яка забезпечує зберігання та доставку зерна за призначенням [11].

Суб'єкти, які вирощують зерно:
вітчизняні аграрні підприємства; особисті селянські господарства, селянські фермерські господарства.
Суб'єкти, що займаються зберіганням урожаю зернових культур:
елеватори; хлібоприймальні підприємства; склади із зберігання хліба; млини та борошномельні підприємства.
Державні суб'єкти регулювання ринку зерна
вітчизняний аграрний фонд; українська аграрна біржа; суб'єкти, що здійснюють державні заставні закупівлі зернових культур.
Суб'єкти, що безпосередньо організують торгівлю зерновою продукцією
товарні біржі; ринки оптової торгівлі; підприємства роздрібної торгівлі; аукціони, ярмарки, виставки.
Суб'єкти, що займаються наданням фінансових послуг
банківські установи; кредитні установи; страхові фонди та організації; Фонд аграрних страхових субсидій.

Рис. 1.3. Головні суб'єкти ринку зернових культур
Джерело [10]

Суттєвий вплив на розмір споживання і пропозиції зерна на ринку мають кліматичні, економічні та геополітичні фактори. На розміри пропозиції напряму впливає клімат територій, на яких вирощуються зернові культури, якщо вони сприятливі – вірогідність високої врожайності і якості зерна та навпаки. Вплив різноманітних факторів на виробництво зернових в різних частинах нашої держави в деякій мірі різниться, що спричиняє отримання різної врожайності та валових зборів однакових культур. Негативно впливають на обсяги збирання врожаю військові дії на Сході України, де частина земель сільськогосподарського призначення окупована російськими загарбниками, відповідно зменшилися площі посіву зернових

культур, або існують логістичні проблеми з поставками ресурсів, необхідних для здійснення виробничих процесів.

Внутрішні фактори, що впливають на баланс між попитом і пропозицією на ринку зернових в Україні та на обсяги експорту представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Внутрішні фактори, що впливають на баланс між попитом і пропозицією на ринку зерна України

Вид фактору	Фактори впливу на попит на зерно	Фактори впливу на пропозицію зернової продукції
Воєнний стан	Зменшення валового збору зернової продукції через окупацію українських земель збільшує попит на зерно та зменшує його пропозицію.	Зменшення площ посіву зернових культур зменшує їх пропозицію.
Регулювання державою стану ринку зерна.	Введення державою бар'єрів на експорт зерна може спричинити зниження попиту на зовнішніх ринках.	Введення державних квот і субсидій може спричинити збільшення або зменшення пропозиції зерна.
Наявність та стан внутрішньої інфраструктури ринку зерна.	Низький рівень розвитку інфраструктури перешкоджає логістиці та задоволенню попиту споживачів.	Низький рівень розвитку інфраструктури зменшує шанси на своєчасні поставки продукції споживачам.
Застосування квот і торговельних обмежень.	Введення квот на експорт зерна, може спричинити зменшення обсягів постачання продукції на світовий ринок та збільшення внутрішнього попиту.	Встановлення обмежень на експорт може підвищити пропозицію на національному внутрішньому ринку.
Сезонність виробництва зернових культур.	Відразу, після збирання врожаю, попит на продукцію зернових на ринку зерна падає через існування надлишку.	Після збирання врожаю пропозиція на зерно суттєво збільшується, але з часом, ближче до кінця року зменшується.
Зміна логістики.	При змінах маршрутів перевезення продукції, часто збільшується тривалість часу на доставку, тому збільшується попит на національному внутрішньому ринку зерна.	Позитивний ефект від появи нових логістичних маршрутів полягає у розширенні географії вітчизняного експорту зернових культур.

Джерело: [12]

На обсяги пропозиції на ринку зернових значною мірою вливають і зовнішні фактори. Світовий ринок зерна надзвичайно динамічний, має свою специфіку і тенденції розвитку. На його розвиток впливає світова геополітика, попит різних країн (залежить від смаків, уподобань споживачів та потреб національного ринку країни), обмеження в торгівлі (встановлення мит, квотування), що регулюють обсяги експорту і загальну пропозицію зернових на національному ринку [12]. Зовнішні фактори, що мають вплив на споживання і пропозицію на ринку продукції зернових показано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2.

Зовнішні фактори, що мають вплив на споживання і пропозицію на ринках продукції зернових України

Вид фактору	Фактори впливу на попит на зерно	Фактори впливу на пропозицію зернової продукції
Зміна погодних умов	Складні погодні умови в зарубіжних державах збільшують споживання зерна, виробленого в Україні.	Сприятлива погода позитивно впливає на врожайність, валові збори і пропозицію зерна.
Політика ціноутворення на світових зернових ринках	При рості цін на зерно на світових ринках, збільшуються обсяги експорту і попиту на зернову продукцію.	Ріст цін на зерно заохочує виробників підвищувати валові збори продукції
Попит країн ЄС на зерно, вирощене в Україні	Зняття обмежень на мито при ввезенні українського зерна до ЄС, збільшує попит.	Збільшення обсягів експорту українського зерна до ЄС, знижує пропозицію на продукцію зернових на національному внутрішньому ринку.
Зміна кліматичних умов в державах імпортерах продукції зернових культур	Через несприятливі кліматичні умови, зменшується кількість збіжжя в країнах імпортерах та підвищує потребу в імпорті зерна.	Зміна кліматичних умов на планеті Земля може зменшувати чи збільшувати споживання і пропозицію продукції зернових культур.

Джерело: складено на основі [12]

Головними споживачами продукції зернових культур на вітчизняному національному ринку є харчова промисловість, тваринництво (фуражне зерно), а за межами країни – світові ринки зерна. Нині особливим попитом користується українське зерно в країнах-членах Європейського Союзу. Це пояснюється дією зняття ЄС митних обмежень на ввезення зерна з України під час війни.

Як правило, переважна більшість продукції надходить на зерновий ринок у другому півріччі після збирання врожаю, це спричиняє зменшення пропозиції у січні-лютому календарного року і, як наслідок, ріст цін. Продаж експортної продукції на світових ринках активізується восени, після збирання врожаю. Біржові спекулянти та переробники прагнуть придбати продукцію за низькими цінами Зменшується пропозиція – у січні, і зростають ціни на зернову продукцію. Попит зростає також у січні, із зменшенням запасів зерна, а зерновий ринок очікує старт нового сезону [13].

Збільшувати обсяги продажу українського зерна на світових ринках, а отже підвищувати попит на нього, можуть несприятливий клімат, стихії, війна в країнах-імпортерах продукції, які не задовольняють потреби економіки своєї країни [14].

Наша держава вже не один рік, навіть в умовах воєнних дій, займає вагоме місце серед найбільших експортерів зерна на світові ринки. Головними напрямами експорту українського зерна є країни-члени Європейського Союзу, Близького Сходу, Північної Африки. Більшість експортних вантажів проходить через чорноморські порти, проте для мінімізації ризиків, пов`язаних з війною, нині прокладено нові безпечні логістичні маршрути через річку Дунай та залізничними шляхами, що стало вагомим вкладом у відновлення експорту вітчизняних зернових на світові ринки. [15].

Останнім часом, після деякого спаду обсягів експорту у 2023 р. вітчизняної агропродовольчої продукції, у 2024 відбулося збільшення обсягів

експорту продовольства, що позитивно впливає на стабілізацію національної економіки та розвиток її сільського господарства [16].

Дослідивши питання сутності зернового ринку, ми дійшли висновку, що він являє собою складну структуру, яка охоплює основні процеси виробництва, зберігання, споживання і реалізації продукції. На ньому діють різні суб'єкти: виробники зерна, його споживачі, біржові агенти, компанії, що займаються логістикою, державні контролери тощо. Ціни на продукцію на зернових ринках складаються під впливом попиту і пропозиції, на які впливають багато факторів.

1.2. Теоретичні засади функціонування ринків зерна в Україні та у світі.

Ринок зерна є головним елементом аграрного ринку і являється базою розвитку та ефективного функціонування сільського господарства. Одним із головних товарів на світових ринках продовольства є продукція зернових культур. Зерном торгують багато країн, найбільш поширеними в світі є зернові, які називають «хлібами людства», тому що з них формується стратегічний кошик. Це пшениця, яка займає майже 21 % в структурі ринку зернових культур, рис – понад 20 %, кукурудза – близько 23%.

Стратегічним товаром на світовому ринку продовольства є зернові культури. Ними торгує велика кількість країн, в тому числі, і українські експортери продовольства. Тому дослідження кон'юнктури, динаміки виробництва та реалізації цих культур, на наш погляд, є надзвичайно важливим.

Ми виявили, що ринкам зерна належить пріоритет на світовому ринку агропродовольчої продукції за розмірами продажу, експорту та розвиненої інфраструктури і вони мають особливу специфіку функціонування. Головними передумовами функціонування такого ринку є забезпечення процесів ефективного виробництва, зберігання, налагодження логістики та переробки зерна [17].

Науковці та практики вважають, що першочерговою функцією ринку зерна є поставки населенню країн світу різноманітних видів зернової продукції, а тваринництву – у фуражного зерна, переробній промисловості – сировини, процесу виробництва – посадкового насіння.

Економічну сутність, значення ринку зерна, його роль в світовій економічній системі визначають його функції. Головними серед них є функції: ціноутворення, посередництва, інтегрування; розподілу, відтворення, регулювання; інформації, економічна, соціальна; контролю, стимулювання; конкуренції, фінансування,; інституційна, селекції.

Ринки зерна класифікують за наступними ознаками [3; 5; 6; 7]:

- за мірою обмеження конкуренції: вільні ринки, ринки досконалої конкуренції, монополістичні ринки, олігополії, регульовані, змішані;

- за географічною (регіональною) ознакою: регіональні, локальні, міжрегіональні, національні, міжнародні;

- за часткою задоволення попиту: дефіцитні, збалансовані, надлишкові;

- за способами організації торгових операцій: роздрібні, оптові, форвардні;

- за видом зернової продукції: пшениці, кукурудзи, ячмінний, проса тощо;

- за кон`юктурою продукції, що продається: пшениця, ячмінь, просо, кукурудза тощо;

- за мірою регулювання: регульовані, нерегульовані, частково регульовані;

- за ціллю використання: насіннєве, зернофуражне, фуражне;

- за ступенем легальності: легальні, нелегальні;

-за режимом праці: постійні, сезонні, тимчасові тощо.

Важливе місце в аграрному виробництві України займає вирощування та експорт зернових. Вони займають 45-50 % загальної посівної площі сільськогосподарських культур, що у довоєнні роки становило 15-16 млн га і свідчить про важливість їх як продовольчих, кормових і сировинних культур.

Нині, за підрахунками експертів, площі посіву зернових в Україні зменшилися на 20% внаслідок окупації земель російською федерацією. До зернових відносяться злакові, бобові і гречані. Провідними культурами є пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, овес, гречка, тритикале просо, сорго та рис.

Стратегічною зерновою культурою в нашій державі є озима пшениця, площі посіву якої перебувають в межах 6,4-7,3 млн га ріллі. Вирощується вона переважно в степовій і лісостеповій зонах і незначна частина — у поліській. З Із озимої пшениці виготовляють борошно, крупу, макаронні вироби, булгур, кус-кус, манну крупу, спирт, крохмаль, висівки тощо.

Ярий ячмінь висівають на площі 3,5-4 млн га і виробляють його переважно у степовій та лісостеповій зонах. Площі посіву під зерновою кукурудзою складають більше 1,5-2 млн га у степовій та лісостеповій зонах України.

Інші зернові злакові культури займають 2,5 - 3,5 млн га посівів. Озиме жито, овес, тритикале - вирощують у поліській та лісостеповій зонах; озимий ячмінь - у степовій зоні; просо - по всій території України; рис і сорго у степових регіонах.

У переробній промисловості як сировину широко використовують зерно і солому зернових культур. Із зерна виготовляють спирт, крохмаль, пиво, глюкозу тощо; із соломи - папір, картон, деревний спирт, целюлозу тощо. Крім того, побічну продукцію, отриману при вирощуванні зернових – полову, солому та стебла кукурудзи використовують як грубі корми в тваринництві.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) виділяє Україну як провідну державу для забезпечення населення світу продовольством. Україна займає лідируючі позиції на світовому ринку продовольства за певними товарними групами, зокрема, за експортом: ріпаку (3 місце), кукурудзи, ячменю (4 місце), пшениці (5 місце), сої (7 місце)» [18].

Тенденції розвитку і функціонування ринку зерна потребують впливу держави на ці процеси. Державне регулювання ринку зернових культур являє собою комплекс економічних, організаційних, адміністративних та правових заходів, які здійснюють адміністративні органи для здійснення взаємодії між державою, виробниками продукції і споживачами. Державне регулювання ринків зерна може здійснюватися у двох випадках:

1. Коли показники розвитку ринку зерна не відповідають стандартам безпеки продовольчої продукції;

2. Коли показники розвитку ринку зернових культур не відповідають прийнятному рівню.

При подоланні кризових явищ на ринках зерна, вплив держави буде зростати. По-перше, держава буде підтримувати функціонування ринкових відносин, по-друге, сприяти укріпленню ринкових засад в деяких секторах національної економіки.

Головним завданням впливу держави ринок зерна має бути захист інтересів виробників продукції та її споживачів. Для регулювання процесів, що відбуваються на вітчизняному ринку зернових культур застосовується кілька економічних інструментів. Звернемо увагу на економічні методи контролю за діяльністю ринків зерна, які використовують у практиці функціонування світового та національного ринків.

Методи економічного впливу на ринок зернових широко застосовуються в розвинених країнах: Канада, США, Австралія, членах ЄС, вони є провідними виробниками зернових у світі.

Розглянемо досвід США щодо організації ринків зерна, оскільки щорічно ця держава у експорті зерна пшениці на світовий ринок займає третю частину. В Америці вирощуванням зернових культур займаються середні та великі фермерські вузькоспеціалізовані високомеханізовані господарства з незначними затратами праці та стабільними урожаями. На законодавчій основі здійснюється регулювання ринку зернових. У США заходи економічного регулювання ринку зерна визначає Конгрес за

допомогою сільськогосподарського законодавства. Причому, у федеральних округах розробляються і приймаються закони щодо функціонування зернової галузі з урахуванням потреб ринку. Обговорюються і затверджуються розроблені заходи сільськогосподарськими товаровиробниками на референдумах.

В країнах-членах ЄС питаннями контролю за функціонуванням ринку зерна займається Рада міністрів ЄС. Європейська комісія разом з Міжурядовим комітетом з питань сільського господарства та розвитку сільських територій переймається проблемами розробки та вдосконалення нормативних актів. Крім того, в ЄС діють національні організації, які несуть відповідальність за загальне ціноутворення, податки, доходи, експортні відрахування тощо.

Аграрна політика в ЄС проводиться шляхом застосування економічних важелів для контролю за вирощуванням зернових культур із використанням інтенсивних технологій та інновацій при виробництві і переробці зерна.

Регулювання ринку зерна здійснюється державними органами шляхом коригування цін і за допомогою бюджетного фінансування. Європейська Комісія щорічно переглядає ціни на зернові культури, які на початку сільськогосподарського року підлягають затвердженню Радою Міністрів ЄС.

Найбільше, серед країн-членів ЄС, експортує зерна Франція, вона входить до складу п’яти країн за найбільшими обсягами експорту зернових у світі. Питаннями, що стосуються функціонування ринку зерна в країні займається Департамент виробництва та реалізації зерна Міністерства аграрної політики Франції. Регулювання процесів на ринку зерна здійснюється приватними посередницькими структурами, що займаються збиранням та зберіганням збіжжя і його реалізацією. Купують зернову продукцію переважно кооперативи, у яких знаходиться під контролем майже 70% вирощування та продажу зернових в державі та біля 50% експорту. Самостійні товаровиробники не мають права реалізувати продукцію зерна на експорт. Держава регулює функціонування зернового ринку шляхом викупу

не проданого зерна у кооперативів за цінами, встановленими Європейською Комісією ЄС.

Державний контроль ринку зернових у Швеції відбувається через виробничий кооператив, він постачає переважну частину насіння, паливно-мастильних матеріалів, добрив, обладнання для збирання зерна та надає послуги з переробки продукції.

В Австралії держава для контролю за функціонуванням ринку зернових використовує непрямі регуляторні дії. Аграрним товаровиробникам виплачують дотації за використані паливно-мастильні матеріали, надають фінансову допомогу підприємцям, які займаються сферою послуг, а податки які вони сплатили державі, повертають

В країнах, де виробництво зерна є провідною галуззю, регулювання ринку зернових відбувається з урахуванням тенденцій розвитку світового ринку зерна. Нерідко застосовують непрямі методи допомоги аграрним товаровиробникам (рис. 1.4).

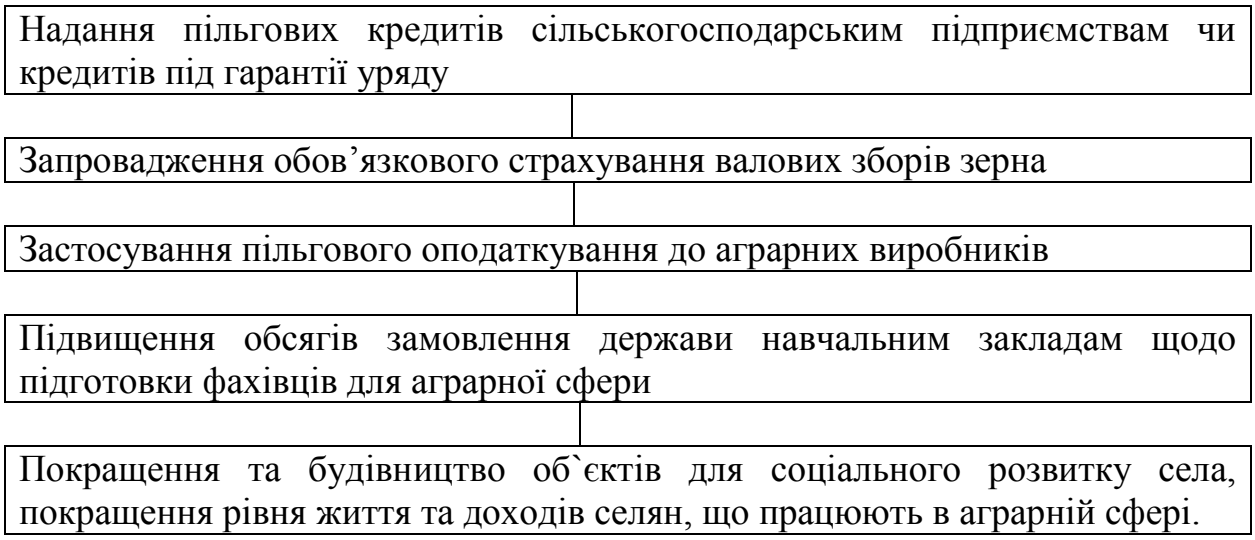

Рис. 1.4. Методи стимулювання сільських товаровиробників непрямого характеру

Джерело*:* [19]

Діяльність ринку зернових у світі регулюють та контролюють дві міжнародні організації: Міжнародна угода про зерно, що містить Угоду про торгівлю зерном і Угоду про продовольчу допомогу і Світова організація

торгівлі (СОТ). Три угоди Уругвайського раунду: Угода про торгові бар'єри (ТВТ), Угода про сільське господарство, Угода про санітарні та фітосанітарні стандарти (SPS). Перелічені угоди напряму пов`язані з існуванням ринку зернових культур у світі.

Угода про сільське господарство стосується трьох регуляторних напрямів: доступу до ринків аграрної продукції, експортних субсидій аграрним товаровиробникам та національної політики стимулювання розвитку сільського господарства. Пом`якшення ситуації на внутрішньому національному ринку, згідно з вимогами СОТ, передбачає зміну імпортних нетарифних обмежень на зерно, на тарифні і зменшення діючих та заново встановлених тарифів.

Тому, успішний розвиток зернової галузі залежить від вдалого поєднання форм ефективного регулювання і способів вирощування зерна та є базою для розширення частки експорту держави виробника продукції на світовий ринок.

Дослідження свідчать, що у більшості країн світової спільноти вирощування зернових культур є дотаційним, а шляхи державної підтримки різнопланові: від безпосереднього фінансування товаровиробників агропродовольчої продукції до покращення соціальної інфраструктури сільських територій. Це допомагає підвищити ефективність діяльності аграрних підприємств, регулярно отримувати їм прибуток, здійснювати розширене відтворення виробництва продукції зернових культур та створюватиме умови для нормального існування аграрного сектору країни.

Висновки до розділу 1.

Дослідивши теоретичні аспекти розвитку і існування ринку зернових в нашій державі, ми побачили, що вони визначаються ланцюгом із внутрішніх і зовнішніх факторів, що мають вплив на стабільність його розвитку. Ми виявили, що ринок зерна представляє собою складну систему, яка включає виробництво, переробку та реалізацію продукції. Вирощування зернових в

нашій державі складає головну базу розвитку її сільського господарства, справляє надходження від експорту значної частки валюти до державного бюджету, забезпечує продовольчу безпеку України.

На стійкість зернового ринку і його конкурентоспроможність впливає низка факторів. Війна в Україні порушила всі напрямки діяльності вітчизняного аграрного сектора економіки, не виключенням стало виробництво та експорт зерна. Окупація російськими загарбниками частини земель сільськогосподарського призначення, відповідно зменшення площ посіву зернових і технічних культур, пошкодження інфраструктури аграрного ринку, міграція значної частини робочої сили за кордон, внутрішнє переміщення населення та мобілізація профільних фахівців та кваліфікованих робітників створили серйозні виклики для сільських товаровиробників. В умовах воєнних дій в Україні, на зерновому ринку мають місце прояви нестабільності, що заважає виробникам та експортерам спрогнозувати попит і пропозицію на продукцію.

Окрім того, на світовий зерновий ринок мають вплив глобальні виклики, включаючи геополітичні зміни та зміни умов торгівлі, ведення країнами світовими лідерами торгівельних війн, несприятливі зміни клімату на планеті, застосування інноваційних технологій в сільському господарстві. Незважаючи перелічені фактори, Україна продовжує залишатися важливим експортером пшениці, кукурудзи та ячменю. Тому, на наш погляд, потрібно всебічно дослідити ситуацію на національному ринку зерна та виявити нові можливості і тенденції розвитку зовнішньої торгівлі. Подолання проблем, що заважають нормальному функціонуванню ринку зернових культур є надзвичайно важливим для країни, що перебуває під впливом воєнної агресії зі сторони росії, геополітичних змін, що можуть негативно вплинути на стабільність зернового експорту нашої держави.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Аналіз особливостей розвитку світового ринку зернових культур та місце на ньому України

Для здійснення аналізу особливостей розвитку світового ринку зернових культур, необхідно простежити як змінюються показники, що характеризують процеси, які на них відбуваються. Насамперед це: виробництво зернової продукції, пропозиція її на ринок після збору врожаю, попит споживачів, торгівля зерновими, ціноутворення та залишки запасів. Для експортерів зернової продукції більш привабливими є ринки, що стабільно функціонують, а для слабо розвинутих ринків зерна - характерний високий рівень конкуренції між країнами за сегмент ринку через низький попит на продукцію.

Світовий ринок зернових культур завжди був привабливим як для продавців, так і для покупців. В умовах російсько-української війни, зерновий ринок дуже змінився, загостилися процеси продовольчої безпеки у світі, які посилили нестабільність ринку зерна.

Стан світових ринків аграрного продовольства, в тому числі, і ринку зерна, показує на співвідношення між попитом і пропозицією на цю продукцію, цінову політику, наявність запасів, резервів замовлень тощо.

Про стан виробництва, попиту та пропозиції на світовому зерновому ринку у 2019-2024 роках свідчить рисунок 2.1.

Як бачимо, у 2023 році виробництво зерна зросло на 1,01 % проти показника 2022 року. Це пояснюється збільшенням обсягів виробництва пшениці в державах ЄС, Канаді, Казахстані тощо.

Для дослідження стану світового зернового ринку, першочергово ознайомимось із факторами, які мають вплив на виробництво зерна. Головними з них є: розміри площ посіву, високоврожайні сорти та якість посадкового насіння, врожайність зернових з одного гектара, валові збори продукції з посіяних площ тощо.

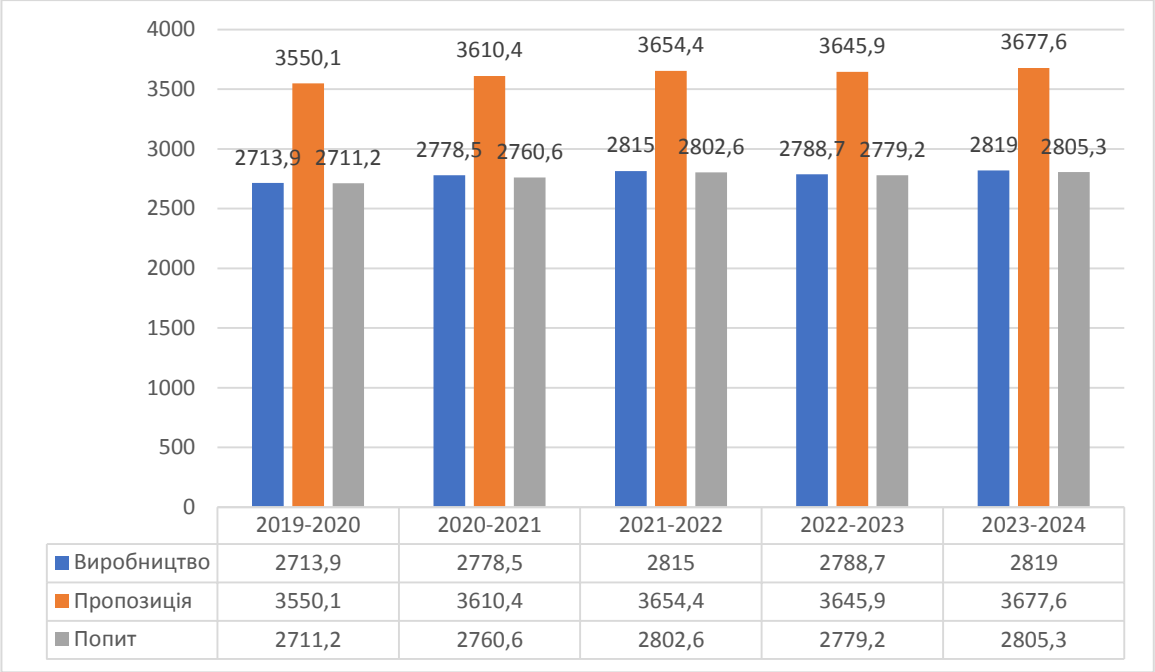

	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Виробництво	2713,9	2778,5	2815	2788,7	2819
Пропозиція	3550,1	3610,4	3654,4	3645,9	3677,6
Попит	2711,2	2760,6	2802,6	2779,2	2805,3

Рис. 2.1. Виробництво, попит та пропозиція на світовому зерновому ринку у 2019-2024 рр.

Джерело: [10].

Великий вплив на обсяги і якість вирощеної продукції мають природно - кліматичні умови (у посушливі роки - урожайність зменшується, а при значній кількості опадів - можуть виникати проблеми із збиранням врожаю), можливість застосування інтенсивних технологій з виробництва зерна, наявність у виробників сучасних сільськогосподарських машин та агрегатів, палива, засобів захисту рослин тощо.

Останніми роками на нашій планеті спостерігалася тенденція до збільшення площ посіву головного стратегічного зернового продукту - пшениці. У 2021-2022 маркетинговому році, пшеницею було засіяно 222,3 млн га, це на 2 млн га більше посівів попередніх років. Найбільше площ під пшеницю засівають в Індії (31,1 млн га), росії (27,6 млн га), Китаї (23,6 млн га). У 2021-2022 маркетинговому році Україна знаходилась на шостому місці за розмірами посівних площ пшениці у світі.

Одним із головних критеріїв, що характеризують рівень розвитку зернових культур в країні є їх урожайність. Так, у Китаї площі посіву

пшениці менші, ніж в Індії на 8 млн. га, проте він випереджає інші країни за врожайністю, що складає 58,1 ц/га. Сьогодні країни, які застосовують при виробництві пшениці та інших зернових культур інтенсивні технології мають переваги у врожайності та валових зборах, ніж великі площі посіву[20]. Наприклад, площі посіву зернових у США на 103 % переважають площі посіву в Україні, але врожайність в нашій країні цих культур вища вдвічі [21].

Зазначимо, що на врожайність та валові збори зернових культур впливають: площі посіву, якість грунтів, сприятливий чи не сприятливий клімат, наявність сучасних тракторів, комбайнів та іншої сільськогосподарської техніки, селекційного посадкового насіння високоврожайних сортів, якісних мінеральних добрив, гербіцидів, пестицидів, дотримання сівозмін, строків виконання технологічних процесів при вирощуванні зерна. Перелічені фактори обумовлюють обсяги внутрішніх потреб і експорту зернової продукції:

Практика свідчить, що для зменшення несприятливого впливу на продуктивність продукції, потрібно: виводити нові високоврожайні сорти зернових культур, що найбільше підходять для даної місцевості, дотримуватись технології вирощування районованих сортів пшениці і кукурудзи, які підвищать їх врожайність та дадуть змогу зменшити витрати на виробництво, зменшити ризики для сільськогосподарських товаровиробників і здійснити страхування майбутнього врожаю.

Щодо рівня продуктивності пшениці: на першому місці знаходиться Франція – має 70,2 ц/га, на другому - Китай – має 58 ц/га, Україна має третій показник – 44,5 ц/га.

Хоча Франція лідирує у світі за врожайністю пшениці, національна аграрна агенція France Agri Mer, звітуючи про якість продукції, отриманої в 2021 р., переглянула деякі з найважливіших критеріїв щодо виробництва м’якої пшениці. Так, дані свідчать, що тільки 30% валових зборів культури подолали межу мінімального рівня якості, тоді як у 2020 році - 98%.

Причиною такого явища стали надзвичайно посушливі погодні умови на європейському континенті. Китай продовжує займати провідні позиції за врожайністю пшениці [22, С.12].

Досліджуючи площі посіву пшениці в Україні до 24 02.2022, тобто до початку війни, ми бачимо, що найбільше цієї культури було засіяно в Запорізькій, Одеській, Харківській областях. Війна змінила структуру посівних площ пшениці в сторону збільшення в Одеській, Дніпропетровській та Кіровоградській областях. Таблиця 2.1. показує країни лідери з виробництва та експорту пшениці у 2019-2022 МР.

Таблиця 2.1.

Країни - лідери з виробництва та експорту пшениці

Назва країни	2019-2020МР		2020-2021МР		2021-2022МР	
	Вироб-ництво продук-ції,млн т	Експорт продук-ції,млн.т	Вироб ництво продук ції,млн т	Експорт продук-ції, млн.т	Вироб-ництво продук ції,млн	Експорт продук-ції, млн.т
Індія	107,2	3,95	109,6	5,75	106,8	7,8
Китай	134,2	4	137,1	4,7	1357	5,5
США	53,3	26,3	44,9	26,9	43,5	22,04
Франція	41,4	13,5	30,5	7,5	35,4	9,2
Україна	29,1	20,5	25,4	17	33	19
росія	73,6	38,8	76	39,2	83,5	33
Аргентина	20,4	14,5	17,1	11,2	21,5	13,3
Пакистан	27	0,6	24,9	1,5	26,4	2
Канада	32,6	23,6	35,8	14,3	21,7	15,4
Австралія	15,8	11	31,7	22,6	36,3	26

Джерело*:* [10;19.]

Розглянувши особливості розвитку світового ринку зернових, бачимо, що потужними експортерами пшениці серед країн ЄС є Франція -експортує 7,2 млн т, наступна - Румунія -експортує 5,9 млн т зерна, Німеччина – експорт - 3,1 млн т, за нею Болгарія - 1,6 млн т, країни Балтії: Литва - 1,4 млн т, Латвія - 1,3 млн т та Польща - 1,2 млн т зернових культур. Більшість експорту зернових культур направляється в: Китай, Єгипет, Алжир, Нігерію, Південну Корею, ПАР, Марокко.

Через посушливі погодні умови, у багатьох країнах членах Європейського союзу впала врожайність і якість зернових культур, і як наслідок - поява на ринку значної кількості фуражної пшениці низької якості. Тому, країнам членам ЄС потрібно замислитись про збільшення експорту зернових, оскільки війна в Україні негативно впливає світовий ринок агропродовольчої продукції.

У США, в структурі вирощування зернових культур, пшениця займає третю позицію за кукурудзою і соєю Товаровиробники пшениці планували отримати за сприятливих умов більш вискі врожаї - на рівні 47,05 млн тон, або на 5% більше минулого року, але їх прогнози не справдилися.

Зазначимо, що найбільше імпортують пшениці із США: Філіппіни, Китай, Японія, Південна Корея, Мексика, Тайвань, Нігерія, Індонезія, країни ЄС і Великобританія.

У 2023 р., в росії було вироблено пшениці на 12% менше (75,16 млн т), через посушливі погодні умови, практично майже 50 % зібраного валового збору (33 млн т) пішло на експорт, а врожайність знизилася до 27,2 ц/га. Найбільше купують пшениці із росії держави Африки, колишні республіки СНД, Близького Сходу. Серед них: Туреччина, Іран, Саудівська Аравія, Нігерія, Єгипет, Ізраїль, Лівія, Пакистан, Туніс, Грузія, Ліван, Казахстан, Азербайджан, Вірменія тощо. На зменшення обсягів експорту російської пшениці вплинули санкції, які накладалися на покупців цієї продукції [23;24].

Нині в світі спостерігаються тенденції збільшення обсягів виробництва кукурудзи, внаслідок зростання площ її посіву. За даними статистики у 2021-2022 маркетинговому році під кукурудзу було засіяно 150,3 млн га, або на 3 млн га більше показників попередніх років.

Найбільше засівають кукурудзи в Китаї – щорічно - 43,3 млн га, у США – 34,5 млн га і у Бразилії – 20,8 млн га. Наша держава за розмірами посівів кукурудзи посідає сьоме місце серед світової спільноти [25].

У таблиці 2.2. дана інформація щодо країн - лідерів з виробництва та світового експорту кукурудзи

Таблиця 2.2.

Країни - лідери з виробництва та експорту кукурудзи

Назва країни	2019-2020МР		2020-2021МР		2021-2022МР	
	Вироб-ництво продук ції,млн т	Експорт продук-ції,млн.т	Вироб-ництво продук ції,млн т	Експорт продук-ції,млн.т	Вироб-ництво продук ції,млн т	Експорт продук-ції,млн.т
Аргентина	49	33,5	50,6	36	52	39
Україна	35,8	28,9	42,3	24	44,9	27,5
США	60,2	34,7	69,8	41,1	63,5	39,2
Франція	12,7	4,1	13,4	4,5	12,1	3,9
Бразилія	98, 4	34	133,5	38,4	115	35,1
Китай	225,7	5,1	260,7	6,7	272,5	7,2
росія	14	4,2	13,5	3,6	15,5	4,8
Мексика	26,7	3,2	27	4	27,6	4,2
Індія	28,9	18,6	30,2	19	30	19,2
ПАР	15,4	1	15,8	1,3	15,3	2,5

Джерело*:* [24]

Аналізуючи стан виробництва кукурудзи у світі, бачимо, що за показниками врожайності, лідирують США - 111 ц/га, Франція: 100,7 ц/га і Україна - 76,7 ц/га. Останніми роками США досягли високих обсягів виробництва зерна кукурудзи внаслідок інтенсивних технологій ведення землеробства, а Франція - за рахунок підвищення врожайності рекордної за п`ять років [26; 27].

У США внутрішній попит на кукурудзу складає 82%, а майже 17% (63,5 млн. т) направляється на експорт до Китаю, Мексики, Японії, Південної Кореї, Венесуели тощо [28].

У 2021-2022 маркетинговому році розміри виробництва кукурудзи у Бразилії, були найвищими у світовому просторі (динаміка збільшилася на 31%). Це відбулося за рахунок сприятливих кліматичних умов. Крім того, в країну надійшло біля 43 млн тон зерна, тобто у два рази більше аналогічного

періоду попереднього року, внаслідок воєнних дій в країні, руйнування логістичних маршрутів при доставці зерна через порти Чорного моря. Особливий попит на бразильську кукурудзу мають: Південна Корея, Іран, В’єтнам, Японія, Єгипет, Марокко, Іспанія, Саудівська Аравія, Малайзія.

Збільшилися обсяги виробництва кукурудзи на 3% в Аргентині, внаслідок розширення площ посіву на 8%, при невисокій врожайності через посушливу погоду. Головними імпортерами збіжжя кукурудзи є такі країни: Малайзія, В'єтнам, Південна Корея, Алжир, Єгипет, Марокко тощо. В 2021/2022 МР Аргентина направила на експорт 39 млн т кукурудзи, а наступного року відбулося збільшення експорту цієї стратегічної продукції як і в Бразилії [29].

За даними FAO у 2023 р. виробництво зерна у світі склало 2823 млн т, майже на 1 % більше, ніж у 2022 р. та на 10,3 млн т більше обсягів 2021 р. Потреба у зерні у 2023–2024 МР складала 2813 млн т, що на 1,1% більше показника 2022–2023 МР [24]. А запаси зерна у світі на кінець 2024 р. збільшилися на 2,7% у порівнянні з початком року. Співвідношення обсягів запасів зерна до попиту на нього у 2023–2024 МР становило 30,8%, що констатує непогану пропозицію зернових на зарубіжних ринках.

Як свідчить FAO, в 2022–2023 МР у світі було вироблено 1468 млн т фуражного зерна, тобто на 2,8% нижче, ніж за попередній маркетинговий рік. До фуражних зернових відносяться кукурудза, ячмінь, сорго, овес, просо, жито тощо.

У 2023–2024 МР виробництво зерна кукурудзи у світі склало 1214,5 млн т.

Особливо популярною вітчизняна фуражна пшениця є в Іспанії та в Італії. Україна продала Іспанії у липні-грудні 2023–2024 МР - 2,6 млн т пшениці - на 1,45 млн т більше аналогічного періоду 2022–2023 МР [24].

За прогнозами експертів, в Україні в 2024 р. передбачалося виростити озимої пшениці на рівні 18–20 млн т, фактично зібрано близько 20,9 млн. т. Передбачення щодо обсягів виробництва пшениці у 2023–2024 МР у світі,

прогнозувало зменшення пропозиції, споживання, обсягів продаж і запасів. Зменшення обсягів вирощування пшениці прогнозувалося передусім внаслідок зменшення вирощування в Австралії (через посуху), в Казахстані (через несприятливі умови виробництва), в Ефіопії (через зменшення площ посіву і посуху) тощо. Світове споживання зерна пшениці склало 792,9 млн т, або на 3 млн т менше попереднього МР, переважно внаслідок зменшення обсягів використання фуражного зерна. Запаси зерна пшениці у 2023–2024 МР становили 258,1 млн т, тобто зменшилися на 0,5 млн т [30].

Важливим фактором, що впливає на стан виробництва та експорт зернових культур є ціни на зернові на зарубіжних ринках, які встановлюються на міжнародних товарних біржах. Найвагоміші серед них: Чиказька (ZWZ2), Європейська Euronext (EBMZ2), Нью-Йоркська (NYMEX), Чорноморська (BWFZ2). Чиказька та Нью-Йоркська біржі США вимірюють врожайність зерна за допомогою спеціальних фізичних одиниць виміру - бушеля, американською і британською мірою об’єму продуктів масового характеру. Бушель є різним для різних культур, а ціна вказується в центах за 100 бушелів. Для пшениці бушель має вагу - 27,2155 кг, а для кукурудзи – 25,4012 кг [31].

У 2022 році ф’ючерсні ціни за зерно пшениці були в межах 790 - 950 центів за 100 букс, а на зерно кукурудзи - 564 - 700 центів за 100 бушелів.

У 2022/2023 МР ціни на головних фондових біржах США на зерно пшениці складали 790-950 центів за букс, за зерно кукурудзи - 560-700 центів за букс. На Європейській біржі ф’ючерсні ціни на зерно пшениці були на рівні 310-350 Євро за 1 тонну, на Чорноморській біржі – 310-325 дол. США за 1 тонну та 300-315 дол. США за 1т зерна кукурудзи [31].

Практика проведення біржових торгів показує, що останнім часом ціни на міжнародних ринках на зерно зростають. Це пояснюється: війною між Україною та росією, незадовільною діяльністю «зернового брокера», порушенням логістики поставок зернових культур, повідомленнями про

можливі страйки на кордонах країн, несприятливими погодними умовами тощо.

Дослідження процесів ціноутворення на світовому ринку зерна показує, що головними причинами росту цін на продукцію зернових культур є:

1. Негативний вплив природно-кліматичних умов на вирощування зернових, відповідно – зменшення урожаїв.

2. Збільшення обсягів імпорту зерна Китаєм для відновлення поголів'я свиней, що потребує збільшення кормів для їх годівлі - обсягів кукурудзи, сої і продуктів їх переробки.

3. Введення деякими країнами політики протекціонізму: обмежень на експорт продукції зернових, підвищених вимог до якості і безпечності продуктів тощо.

4. Негативний вплив пандемії COVID19 на світовий ринок пшениці, порушення строків виконання сільськогосподарських робіт.

5. Війна між Україною і росією, окупація територій спричинили зменшення посівних площ під зернові культури і відповідно – зменшення обсягів виробництва зернових культур. Відбулося порушення логістики доставки вантажів внаслідок війни.

2.2. Тенденції розвитку ринку зерна в Україні в передвоєнний та повоєнний періоди

В Україні успішно функціонує аграрний сектор, який задовольняє потреби вітчизняного населення в продовольстві та достойно представляє нашу країну на світовому ринку зерна. Головним напрямком у вітчизняному рослинництві є вирощування та експорт зернової продукції.

Аналітичний огляд стану виробництва зерна в Україні за останні п`ять років, свідчить про суттєві зміни в кон`юктурі та обсягах виробництва зернових. Проміжок часу 2019-2023 рр. характеризується тенденціями до збільшення обсягів виробництва зернової продукції, впливом на цей процес

різного роду факторів: кліматичних, війни, глобальних викликів тощо (табл. 2.3).

2019 рік характеризувався для України збільшенням обсягів вирощування зернових до 75,14 млн т. Це пояснюється розширенням площ посіву та селекційною роботою вчених-агрономів з виведення високоврожайних сортів зернових культур.

Таблиця 2.3

Обсяги вирощування зерна в Україні, млн т

Назва культури	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Пшениця	28,328	24,877	32,151	20,729	21,625
Кукурудза на зерно	35,880	30,290	42,110	26,187	31,03
Ячмінь	8,917	7,636	9,437	5,608	5,5
Жито	0,335	0,457	0,593	0,309	0,230
Овес	0,422	0,510	0,468	0,379	0,427
Просо	0,170	0,256	0,205	0,091	0,203
Гречка	0,085	0,098	0,106	0,148	0,211
Рис	0,055	0,061	0,049	0,003	0,011
Всього, млн т	75,14	64,93	86,01	53,86	59,237

Джерело: [32].

Зазначимо, що для нашої держави особливо важливим є виробництво пшениці, кукурудзи та ячменю, оскільки вони складають основу вітчизняного експорту агропродовольчої продукції. Кукурудза тримала лідерство, вироблено - 35,88 млн т, валовий збір пшениці збільшився до 28,328 млн т, ячменю було зібрано - 8,917 млн т [10].

В 2020 р. відбулося зменшення обсягів виробництва зернових через несприятливі кліматичні умови - відсутність дощів. Валовий збір зернових зменшився до 64,93 млн т, з них, кукурудза склала 30,29 млн т, пшениця – 24,877 млн т.

У 2021 році Україна отримала рекордний врожай зерна – 86,01 млн т. Це пояснювалося цього року сприятливим кліматом і застосуванням передових аграрних технологій вирощування культур. Було вироблено кукурудзи - 42,11 млн т, пшениці – 32,151 млн т, ячменю – 9,437 млн т [10].

Війна, що розпочалася у лютому 2022 року, призвела до суттєвого зменшення посівних площ, особливо у південних та східних регіонах країни, відповідно, відбулося зниження обсягів виробництва валової продукції зернових до 53,86 млн т. Було втрачено значні обсяги пшениці, зібрано лише 20,729 млн т, а кукурудзи - 26,187 млн т. Ведення бойових дій, заблокування росією українських морських портів, пошкодження логістики мали негативний вплив на функціонування аграрного сектору України.

Проте, у 2023 році ситуація у вітчизняному сільському господарстві дещо покращилася. Було зібрано 53,86 млн т зернових (на 10% більше, ніж у 2022р.). Зростання обсягів виробництва відбулося завдяки переміщенню вирощування частини зернових у західні регіони країни, де не відбувалися бойові дії та за рахунок вкладення інвестицій в технології вирощування культур і придбання техніки [33].

Зернові культури пшениця, кукурудза, ячмінь вирощуються по всіх регіонах країни, найбільші площі посіву вказаних культур розміщені на місцевості із сприятливими природно-кліматичними умовами. Найбільше пшениці вирощується в Центрі та на Півдні України. У 2023 році врожай пшениці склав 21,625 млн т з площ посіву 4,7 млн га, при середній врожайності 47,6 ц з 1 га. Суттєві обсяги пшениці отримано у Вінницькій, Одеській і Херсонській областях, де найбільш сприятливий клімат для її вирощування.

Кукурудза вирощується переважно на Півночі і в Центрі країни. У 2023 році урожай кукурудзи склав 31,03 млн т з посівних площ 1,38 млн га, при середній врожайності 67,4 ц з 1 га. Найбільші обсяги кукурудзи отримують в Полтавській, Вінницькій, Черкаській областях, де багаті чорноземи і помірна кількість опадів.

Виробництво ячменю зосереджено переважно на Півдні України, в Одеській, Херсонській, Запорізькій областях, оскільки ця культура є стійкою до посухи. У 2023 році отримано 5,5 млн т ячменю з площі посіву 1,5 млн га, при середній врожайності 39 ц з 1 га.

У 2024 році, за даними статистики, в Україні було вироблено кукурудзи 28,7 млн т, пшениці – 20,6 млн т, інших зернових -7,627 млн т. Тобто спостерігалася тенденція до стабільного зростання виробництва зернових культур [10].

Збільшення обсягів отримання ячменю відбувалося внаслідок розширення посівних площ та покращення аграрних технологій вирощування зерна. Овес стає все більш популярним серед товаровиробників, завдяки стійкості до змін погоди і високу прибутковість виробництва. Підтримка держави, міжнародна допомога допомагають виробникам сільськогосподарської продукції впроваджувати інноваційні новинки та отримувати більші обсяги зернової продукції.

В нашій країні вирощування зернових має стратегічне значення для харчової переробної промисловості та для виробництва кормів тваринам. Головні зернові культури: кукурудза, пшениця, ячмінь – використовуються як сировина для виготовлення хліба, макаронних виробів і як корм у тваринництві. Це створює баланс на внутрішньому ринку агропродовольства та забезпечує продовольчу безпеку держави. Майже 7,6 млн т пшениці кожного року витрачається на виготовлення хліба та кондитерських виробів. Із зерна кукурудзи виготовляють крупи, харчові добавки для споживання людей, але значна її частина (41% зібраного обсягу) використовується для виготовлення кормів для тварин. У 2021 році на внутрішні потреби держави пішло 11,1 млн т кукурудзи.

Значні обсяги ячменю застосовуються для виготовлення кормів для тварин, оскільки він має високі поживні якості. Внутрішній попит на ячмінь у 2022 році склав 4,3 млн т, що дає змогу безперебійно розвиватися вітчизняному тваринництву.

Перед початком війни наша держава за обсягами продаж відносилася до п’яти найпотужніших торгівців зерном у світі, продаючи три чверті зібраного збіжжя, а внутрішній попит на зернові складав 20–25%. Частка

України складала 10% експорту пшениці та більше 14% обсягів експорту кукурудзи у світі [34].

Покращення купівельної спроможності людей впливає структуру виробництва і споживання зернової продукції. До 2022 року, в Україні зростав рівень життя та купівельна спроможність населення, зріс попит на продовольство, в тому числі, і на продукцію, виготовлену із зернових культур. Проте війна призвела до економічного спаду в країні, зниження купівельної спроможності українців, відповідно, до зменшення споживання зернової продукції, особливо з високою доданою вартістю. Підвищилися ціни на зернові, зріс рівень інфляції та собівартості продукції. Простежується тенденція до скорочення попиту на зернову продукцію преміум-класу, проте на стратегічне продовольство попит не змінюється. У 2022-2023 рр. відбулося зниження врожайності зернових та збільшення собівартості на їх виробництво, внаслідок чого зросли ціни на пшеницю та кукурудзу. Проте, як свідчить практика, використання зерна як корму для тварин залишилося незмінним.

Таблиця 2.4 свідчить про зміни у попиті на пшеницю, кукурудзу, ячмінь в продуктовій галузі та при виробництві кормів у 2021-2023 роках.

Таблиця 2.4

Зміни у попиті на деякі зернові культури у 2021-2023 рр.

Рік	Назва культури	Агропродовольство, (% зміни)	Виробництво кормів, (% зміни)
2021	Пшениця	-4.5	+3
2021	Кукурудза	-3	+4
2021	Ячмінь	-6	+2
2022	Пшениця	-5	+3
2022	Кукурудза	-2	+4
2022	Ячмінь	-7	+1
2023	Пшениця	-5	+3
2023	Кукурудза	-2	+4
2023	Ячмінь	-7	+1

Джерело: [34]

Дані таблиці 2.4 показують як війна в Україні вплинула на внутрішній попит на зернову продукцію. Бачимо, що попит на зерно як продовольство переважно зменшувався, а у виробництві кормів зростав, тобто відбувся перерозподіл ресурсів із однієї галузі в іншу.

Практика свідчить, що Україна продовжує залишатися одним із лідерів у експорті зерна на світовий ринок. У 2023-2024МР головними імпортерами українського збіжжя були країни-члени ЄС, Азії і Північної Африки. Значні обсяги пшениці у 2023 році купували у нашої країни Туреччина, Румунія, Іспанія (разом 50,8 % від обсягу експорту). Кукурудза на зерно залишається головною культурою вітчизняного експорту. Її найбільше імпортували з нашої держави Китай, Румунія, Іспанія (разом 46,6 % від обсягу експорту) [35].

У 2023 році вітчизняний експорт кукурудзи склав 29,3 млн т, Україна отримала 4,7 млрд. дол. США прибутків. Експорт пшениці на світовий ринок зерна дорівнював 18,4 млн т, отримано доходів в обсязі 3 млрд. дол. США. Ячменю реалізовано у зарубіжні країни - 2,5 млн т, прибуток склав -376 млн. дол. США. Обсяги експорту стратегічних зернових культур з України у 2023 році показано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Експорт головних вітчизняних зернових культур у 2023 році

Назва культури	Експорт з України (млн т)	Отриманий дохід (млрд. дол.США)	Головні імпортери
Пшениця	18,4	3,0	Іспанія, Індонезія, Єгипет
Кукурудза	29,3	4,7	Іспанія, Єгипет, Китай
Ячмінь	2,5	0,376	Китай, Кіпр, Індонезія

Джерело: [36]

Дані таблиці свідчать, що головними імпортерами зернових з нашої держави є країни, які мають великі потреби у фуражному зерні і в продуктах харчування. Особливий попит на пшеницю мають країни Азії і Близького

Сходу. Посушливий клімат в деяких країнах, що вирощують зерно, підвищив обсяги експорту з України. Неврожай через посуху в Австралії, Канаді, росії підвищив попит на вітчизняну зернову продукцію. Проте, під час війни, через погіршення логістики експортувати зерно морем стало складно, тому сільськогосподарські товаровиробники намагаються прокладати нові маршрути доставки збіжжя. Внаслідок цього зростають витрати на логістику, що зменшує доходи від експорту.

Навіть у стані війни з росією, Україна зміцнює своє становище на світовому зерновому ринку, пристосовуючись до змін на ньому і виробляючи нові стратегії у експорті. Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів в нашій державі останнім часом змінилися ціни на зерно. Коливання на світових ринках зернових, війна, посуха підвищення цін на ресурси суттєво вплинули на вартість стратегічних експортних культур: кукурудзи, пшениці, ячменю. Ціни на них формувалися внаслідок впливу обсягів співвідношення потреб та споживання і закономірностей існування світового зернового ринку. У 2020 р. ціна 1 т пшениці складала 5500–6500 грн. У 2021 р. -7000 – 7500 грн - внаслідок низької врожайності через посушливі погодні умови і, відповідно, збільшення попиту на міжнародних ринках. *У* 2022 р. під впливом війни, ускладненням умов ведення експорту, погіршенням логістики ціни за 1 т пшениці зросли до 8000 грн., а у 2023 р. до 8500 – 9000 грн за рахунок подорожчання логістики, посадкового насіння, пестицидів.

У 2020 р. ціни за 1 т кукурудзи становили 4500–5500 грн., у 2021 р. - 6500 грн., у 2022 р. - внаслідок блокування морських портів ціни за 1 т кукурудзи знизились до 5500 грн, а в 2023 р. знову пішли вгору – склали 7000 грн за 1 т.

У 2020 р. ціна за 1 т ячменю складала 4200–5000 грн., у 2022 р. - зросла до 6000–6500 грн за рахунок низької врожайності ячменю в зарубіжних державах - виробниках вказаної продукції та зростання потреби у вітчизняному зерні. У 2023 р. ціна за 1 т ячменю була стабільною - 6500 грн.

Світові ціни на продукцію зернових культур мали вплив на національний зерновий ринок України. У 2023 р. світова ціна за 1 т пшениці була 230–250 дол. США, зерна кукурудзи - 220–240 дол. США, ячменю – майже 230 дол. США за 1 т.

В таблиці 2.6. порівняємо українські національні та світові ціни на зернові, що фактично склалися у 2021-2023 рр.

Дані, наведені в таблиці 2.6 свідчать, що ціни на національному ринку в нашій державі нижчі, ніж на світових ринках.

Сьогодні, навіть під час воєнних дій, завдяки допомозі світової спільноти, Україна постачає зерно на світові ринки зернових культур. Так, у 2023 р. наша держава направила на експорт 16,1 млн т пшениці 65 світовим державам і 26,2 млн т кукурудзи 80 державам світу [37].

Таблиця 2.6.

Порівняння національних і світових цін на зернові культури у 2021-2023рр.

Назва культури	Рік	Ціна на національному ринку (грн/т)	Вартість на зовнішньому ринку (дол. США/т)
Кукурудза	2021	6000	235
Пшениця	2021	6400	240
Ячмінь	2021	5800	240
Кукурудза	2022	6400	240
Пшениця	2022	6800	245
Ячмінь	2022	6100	245
Кукурудза	2023	6600	245
Пшениця	2023	7000	250
Ячмінь	2023	6200	250

Джерело: [36]

У 2022–2023 рр. найбільші обсяги зерна Україна направила на експорт до Туреччини, Іспанії, Китаю, Індонезії, Єгипту, Бангладеш. А до країн ЄС найбільше вітчизняних зернових реалізовано до Іспанії, Румунії, Польщі, Угорщини, Італії.

У 2023 р., через дощову погоду перед збиранням врожаю, знизилася якість частини української фуражної пшениці - вона знизила

конкурентоспроможність на ринку Туреччини, оскільки зменшився вміст білка і клейковини в зерні [38].

У 2023 р. Україна розпочала експорт пшениці лише у вересні, через порушення логістики, і до кінця року експортувала лише 7,65 млн т зерна пшениці, що значно менше ніж за цей же час минулого року.

Транспортування кукурудзи на експорт з глибоководних чорноморських портів відбулося лише з жовтня 2023 р., а у січні 2024 р. ціни на кукурудзу на міжнародних зернових ринках суттєво впали, що зменшило доходи нашої держави від експорту цієї культури.

Станом на 1 липня 2023 року безпосередні збитки АПК України становили 8,7 млрд. дол. США, а непрямі втрати - 40,3 млрд дол. США.

За даними FAO, сільські домогосподарства нашої держави через воєнні дії втратили 2,25 млрд дол. США, в тому числі, рослинницька галузь – близько 1,26 млрд дол. США, тваринницька галузь – 0,98 млрд дол. США. Біля 25% виробників вітчизняної аграрної продукції зменшили або згорнули виробництво, а у регіонах наближених до фронту - 38% виробників [30; 34].

Проте, українські аграрії показують стійкість до викликів війни та ризиків, які виникають. Закономірності функціонування міжнародних ринків кукурудзи свідчать про високу кореляцію між виробництвом і споживанням зерна і стабільні запаси продукції. Щодо вирощування пшениці за аналізований період, спостерігаються коливання через рекордний врожай культури в 2022р., а як показують дані статистики, обсяги споживання продукції зростають.

Проведені нами дослідження показують, що пріоритетом функціонування вітчизняного зернового ринку повинно стати підвищення обсягів виробництва зерна і його запасів з метою направлення зібраного врожаю, в першу чергу, на національний ринок продовольчих товарів, а залишки направляти на експорт. Україна спроможна знову піднятися на лідируючі позиції зернового світового ринку, які вона займала до війни. Для цього їй потрібно налагодити пошкоджену інфраструктуру внутрішнього

зернового ринку, логістику, збільшити обсяги вирощування зернових культур інтенсивним шляхом, створити сучасну переробну промисловість для поставок на світові ринки продуктів з високою доданою вартістю, що дозволить збільшити валютні надходження до України, відремонтувати пошкоджені та побудувати нові елеватори та склади для зберігання врожаю, задовольняти існуючий внутрішній і зовнішній попит на продукцію зернових культур.

Для досягнення поставлених завдань потрібно розробити стратегічні напрямки щодо ефективного функціонування та подальшого розвитку національного ринку зернових культур. А для цього необхідно:

−удосконалити вітчизняне законодавство;

− надавати державну допомогу всім ланкам зернового ринку (бюджетну, інвестиційну, лізингову, кредитну тощо) для виробництва якісного конкурентоспроможного зерна;

− фінансово підтримувати середній та малий аграрний бізнес у зерновій галузі;

− застосовувати сучасні інноваційні та екологічно чисті технологій при вирощуванні й переробці продукції зернових культур;

− проводити розроблення сучасних систем спостереження та прогнозування ринку зерна;

− створити сприятливі умови для розширення обсягів експорту продуктів із зерна з високою доданою вартістю;

− здійснювати моніторинг стану світових продовольчих ринків, пошук шляхів виходу на перспективні ринки і пошук нових логістичних маршрутів;

− виробити новий підхід щодо експорту зерна: зменшивши обсяги реалізації сировинної зернової продукції та збільшивши кількість якісної продукції з високою доданою вартістю;

− впроваджувати досягнення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт на ринках зерна.

Ці та інші заходи дадуть змогу всім суб`єктам ринку краще орієнтуватися на світових ринках зерна, знайти на них свою нішу, створити запаси продукції, окреслити перспективи розвитку.

2.3. Аналіз впливу воєнних дій на транспортування вітчизняного зерна в зарубіжні країни

З початком повномасштабної війни росії проти України, однією з критичних проблем експорту зерна стало блокування нападниками морських маршрутів поставок вітчизняного збіжжя зарубіжним країнам. Внаслідок російської агресії проти вітчизняного цивільного флоту в акваторії Чорного моря в наших портах було заблоковано біля 22 млн т продукції зернових культур [39]. У 2022 р. була прийнята «зернова ініціатива», повна назва «Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів» [40;41], за якою наша держава мала доставляти експортні вантажі зернових через морські порти «Одеса», «Южний», «Чорноморськ» в країни, з якими Україна вела зовнішню торгівлю. У 2023 році, росія в односторонньому порядку вийшла з цієї зернової угоди. З того часу, Україна почала шукати нові альтернативні шляхи для експорту зерна. Експортні поставки зернових культур розпочались через порти р Дунай, проводитись автотранспортом та залізницею.

До війни, з портів Миколаєва та Одеси проводилось транспортування біля 7 млн т зернових у місяць, причому, 1 млн т транспортувалось залізничним транспортом і 500 тис. т зерна на місяць автомобільними шляхами. Через порти на річці Дунай у травні 2023 р. пройшло 2 млн 200 тис. т українського зерна, або на 4,8 млн т менше обсягів експорту, ніж якби транспортування відбувалося з портів Миколаєва та Одеси. Внаслідок збільшення вартості електроенергії, зросла вартість доставки вантажів. Вихід росії з зернової угоди спричинив негативний вплив не тільки на стан українського експорту, а й на світовий ринок зерна - ціни на продукцію зернових зростають, і держави Азії та Африки – постійні імпортери зерна з

України не завжди спроможні його купити [8]. За період з березня 2022 р. по вересень 2023 р. наша держава через «зерновий коридор» експортувала 33 млн т продукції зернових культур 1002 українськими суднами [42] (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Експорт зерна з України у березні 2022 р. – вересні 2023 р.

Назва культури	Порти	Автомобільний транспорт	Залізничний транспорт
Пшениця	17036695	1003290	2205213
Кукурудза	24326742	1591275	8779874
Ячмінь	3025615	129359	158563
Шроти	3138676	415188	1511666
Ріпак	2832342	938815	1130269
Всього	50360070	4077927	13785585

Джерело: систематизовано авторами на основі [40]

У 2023 р. країни-члени ЄС взяли під особливий контроль та надали підтримку експорту зерна з України. Це полягало скасуванні митних зборів і імпортних квот на українське зерно. Майже 50 % вітчизняної зернової продукції транспортувалося сухопутною територією через країни ЄС. У 2022р. обсяги вітчизняного експорту агропрододовольчої продукції до країн-членів ЄС збільшилися на 55,2 %, проти 2021 р., коли цей показник складав 22,7 %.

У 2023 р. через транспортування зерна з України територіями країн ЄС, відбулося їх наповнення українською зерновою продукцією, що спричинило зменшення цін на внутрішніх ринках зерна цих країн і протести виробників зернових у цих країнах. Тому Угорщина, Польща, Словаччина, Болгарія, Румунія ввели заборону на імпорт українського зерна. Через перекриття сухопутного кордону з цими країнами, вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники втратили доходів від зриву експорту зерна на 650 млн дол. США [43].

Виникли черги на державному кордоні з Польщею, у грудні 2023 р. вони складали біля 4000 вантажних автомобілів, виник зрив строків поставок продукції, розірвання договорів поставок тощо. Перешкоди у експортних

поставках зерна сухопутними шляхами спричинили негативний вплив на економічний розвиток нашої держави, виник дефіцит певних товарів, підвищився рівень інфляції тощо.

Як варіант, шлях вирішення проблеми із блокуванням українського експорту продукції зернових культур запропонувала Литва. Вихід полягає у транспортуванні зерна до портів зарубіжних країн, а потім відправлення його до країн ЄС, Азії та Африки. Проте, така логістика має певні інфраструктурні бар`єри і не прибуткова для перевізників [44].

Ще однією суттєвою причиною зменшення обсягів зернового експорту України стали не поодинокі випадки обстрілів та руйнування портової морської та річкової інфраструктури, надання шкоди зерносховищам тощо [45], про втрати елеваторів у прифронтових регіонах свідчить табл. 2.8.

Таблиця 2.8.

Інформація про втрати елеваторів у регіонах, наближених до фронту

Назва області	Кількість елеваторів, на 22.02 2022 р., од	Кількість елеваторів, на 01.07 2023 р., од	Втрати елеваторів, од.	Втрати потужності елеваторів, тис. т
Херсонська	52	6	46	1686,5
Запорізька	52	10	42	1828,7
Донецька	29	7	22	727,0
Миколаївська	65	44	21	1832,5
Харківська	89	68	21	605
Дніпропетровська	90	85	5	237,6
Сумська	56	53	3	78
Луганська	23	23	0	880,0
Всього	456	296	160	8225,1

Джерело: систематизовано авторами на основі [46]

З 22 лютого 2022 р. по березень 2023 р. російськими загарбниками пошкоджено та зруйновано зернової складської інфраструктури на 160 тис. т. Так, найбільше руйнування елеваторів зафіксовано у Миколаївській області - на 1832,5 тис. т одночасного зберігання зернових, в Запорізькій області – на 1828,7 тис. т та в Херсонській області – на 1686,5 тис. т [46; 47].

Зміни на внутрішньому ринку зерна впливають на діяльність організаційно-правових сільськогосподарських форм господарювання та на процеси, що відбуваються на міжнародних ринках зернових культур. Вважаємо, що для покращення ситуації ринку зерна України в умовах війни необхідно:

– здійснювати державну підтримку вітчизняного аграрного товаровиробника шляхом надання пільг і фінансової допомоги для реконструкції об’єктів виробничої та складської зернової інфраструктури;

– покращувати умови не тільки для виробництва, а й переробки зерна, здійснити поступовий перехід від продажу на світовий ринок продукції як сировини, до готової продукції з високою доданою вартістю, що покращить надходження валюти до державного бюджету держави;

– поступово очищувати заміновані сільськогосподарські угіддя та збільшувати площі посіву зернових у регіонах, де не ведуться бойові дії;

– суттєво покращити та розробити нові логістичні маршрути поставок зерна на експорт зарубіжним країнам тощо.

Висновки до розділу 2

Дослідження процесів, які відбуваються *на світовому ринку зерна* показує, що суттєвими проблемами його функціонування є вплив несприятливих природно-кліматичних умов на вирощування зернових, негативний вплив пандемії COVID19 на міжнародні ринки зерна, війна між Україною і росією і як результат - зменшення обсягів виробництва зернових культур та порушення логістичних шляхів їх поставок.

Аналіз стану ринку зерна в Україні, показав сильні позиції держави на міжнародних ринках зерна. Війна негативно вплинула на обсяги виробництва зернових та експортний зерновий потенціал нашої держави через зменшення площ посіву зернових, пошкодження інфраструктури, перешкоди вантажному перевезенню, блокування портів на Чорному морі тощо.

Для збільшення обсягів експорту зерна з України на зовнішній ринок, насамперед, потрібно розширити площі посіву, підвищити врожайність зернових культур, відновити та побудувати нові складські приміщення для зберігання зерна, удосконалити логістику поставок зернової продукції тощо.

Проведення позитивної митної політики та субсидування сільського господарства, в певній мірі стабілізували ситуацію на вітчизняному зерновому ринку. Державна підтримка експорту відбувалася через фінансове субсидування, зменшення вартості транспорту, що дещо стабілізувало ціни на національному ринку зернових. Ці заходи допомогли зберегти конкурентоспроможність продукції вітчизняних зернових культур на світовому ринку. Отже, функціонування зернового ринку в Україні за аналізований період має високу мінливість щодо ринкових цін і доходів, проте він стійкий до зовнішнього негативного впливу. В майбутньому, на розвиток зерновиробництва і експорту в державі буде впливати вміле керування ризиками, залучення інвестицій у освоєння аграрних технологій виробництва зернових культур та у створення сучасної зернової інфраструктури і підтримки державою сільськогосподарського товаровиробника. Ці заходи дадуть змогу стабілізувати ситуацію на зерновому ринку України.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

3.1. Стратегічні шляхи розвитку ринку зерна в Україні та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок

На сучасному світовому зерновому ринку відбуваються динамічні процеси купівлі-продажу зернової продукції, разом з тим, йому притаманні нестабільність розвитку та невизначеність. Розробка і реалізація заходів щодо стратегічного функціонування вітчизняного ринку зернових, стабілізує його розвиток, зробить прогнозованим, регульованим, за допомогою ринкових важелів, забезпечить продовольчу безпеку країни, підвищить конкурентоспроможність, розширить кон'юнктуру та обсяги експорту зерна на світовий ринок.

Для ефективного розвитку ринку зерна в Україні, необхідно проводити систему заходів щодо економічного, технологічного, організаційного його удосконалення, підвищення продуктивності, пристосування до глобальних викликів. На основі проведених оцінки та аналізу стану ринку зерна в Україні, окреслимо наступні стратегічні напрями вдосконалення виробництва та експорту вітчизняного зерна на світовий ринок (табл. 3.1).

Зміна структури площ посіву зернових культур за допомогою економетричних моделей є основою розвитку ринку зерна в нашій країні. Дослідження ринкової ситуації в зерновій галузі, свідчить про розширення площ посіву під пшеницю і кукурудзу на зерно, які затребувані на національному та світовому ринках.

Зниження площ посіву ячменю свідчить про зменшення попиту на нього, тобто якщо продовжувати вирощувати ячмінь в обсягах попередніх років, то відбудеться перенасичення зернового ринку та зниження цін на цю культуру, що буде економічно не вигідно.

Таблиця 3.1

Стратегічні напрями вдосконалення виробництва та експорту вітчизняного зерна

Рекомендації	Зміст заходу	Результат
Зміна площ посіву зернових	Розширення посівних площ орієнтованих на експорт пшениці та кукурудзи, зменшення посівів ячменю	Встановлення балансу між попитом та пропозицією, зниження поставок на ринок обсягів ячменю
Застосування новітніх технологій в землеробстві	Використовувати дрони для спостереженням за станом ґрунту та посівами зернових культур	Зростання врожайності культур, зменшення затрат на мінеральні добрива
Впровадження автоматизації виробництва	Застосування автоматизації для встановлення точних норм внесення мінеральних добрив	Зменшення витрат на виробництво продукції, підвищення рентабельності
Вихід на нові світові ринки зернової продукції	Організація нових торговельних відносин з державами Африки та Азії	Розширення експорту, мінімізація комерційних ризиків на ринках ЄС
Покращення екологічної складової виробництва зернових культур	Впровадження органічного землеробства, сертифікація отриманої продукції	Покращення конкурентоспроможності зерна та вихід на більш престижні ринки
Постійний моніторинг та прогнозування розвитку світових ринків зерна	Застосування сучасних економетричних методів для аналізу ситуації на ринку	Відстеження стану попиту і пропозиції на світових ринках зерна, для ефективного прогнозування обсягів виробництва зернових

Джерело: [47].

Щоб успішно застосовувати дану стратегію Україні, потрібно приймати до уваги особливості вирощування пшениці та кукурудзи в різних регіонах держави, сприятливий клімат, що мають вплив на врожайність тавалові збори культур. Так, площі посіву кукурудзи доцільно збільшити на

Півдні країни, а на Півночі бажано збільшити посівні площі під пшеницю, оскільки вона більш витривала до перепадів температури повітря. Такі заходи дадуть змогу не допускати перевиробництво чи недостатні обсяги виробництва вказаних культур та ефективно використовувати ріллю.

Застосування новітніх технологій в землеробстві створює умови для використання дронів для дослідження стану сільськогосподарських угідь, на яких вирощують зернові культури, для збільшення продуктивності і зменшення затрат. Дрони також можна використовувати для спостереженням за станом посівів та оцінки показників вологості ґрунту та інших показників технології виробництва зернових культур. Це дасть змогу виявити проблемні поля та прийняти своєчасні управлінські рішення стосовно покращення стану посівів, зменшити затрати на мінеральні добрива, економити на зрошенні посівів тощо.

Використання новітніх сучасних технологій в землеробстві, дасть змогу зменшити залежність від кількості персоналу і знизити чисельність помилок при вирощуванні зернових культур. Отже, новітні технології в рослинництві дозволяють збільшувати врожайність, зменшувати витрати на виробництво продукції, підвищувати доходи підприємства.

Впровадження автоматизації в аграрному виробництві дає змогу більш точно дотримуватися технологічних процесів і сприяє збільшенню продуктивності праці виконавців. Запровадження автоматичних процесів при вирощуванні зерна, зменшує кількість ручної праці, що є важливим, особливо сьогодні, коли значна чисельність сільської робочої сили приймає участь у бойових діях, або мігрувала. Автоматизовані механізми керування технологією вирощування, збирання і обробки врожаю зменшують час на їх проходження та підвищують якість зернової продукції. Так, застосування автоматизації для встановлення точних норм внесення мінеральних добрив, дає змогу раціонально використовувати ресурси за потребами кожного поля, що покращує врожайність та зменшує витрати на мінеральні добрива, запобігти втратам врожаю через несприятливу погоду.

Використання нових високопродуктивних широкозахватних машин та сучасного обладнання дає змогу не втрачати якість зернової продукції під час збирання врожаю, що є надзвичайно важливим для ефективної її експорту. Впровадження автоматизації в аграрному виробництві дозволяє підвищити його рентабельність і зменшує терміни пристосування організаційних форм господарювання до ринкових умов.

Завоювання нових світових ринків зерна може стати для України стратегічним напрямом розвитку та функціонування зернової галузі. Наша держава вже займає достойні позиції на зернових ринках ЄС та Азії, є перспективи щодо експорту зерна до Африки і Близького Сходу, де є потреба в пшениці та кукурудзі. Організація нових торговельних відносин з державами Африки та Азії, дасть змогу зменшити ризики, пов'язані із залежністю українського зернового експорту від ринків ЄС, де існують тарифні обмеження та квоти.

Для виконання цього завдання необхідно привести у відповідність вітчизняну зернову продукцію до вимог стандартів якості і сертифікації світових ринків. Важливою складовою збільшення експорту зернових є удосконалення логістики для своєчасних поставок зерна за призначенням. Прокладання нових безпечних логістичних маршрутів дасть змогу створити міцні торговельні відносини між партнерами, розширити експортні можливості України.

Зміна географії експорту українського зерна, дозволить стабілізувати прибутки і розвивати виробничі потужності підприємств. Екологічно чисте вітчизняне зерно, яке вирощене згідно до міжнародних стандартів щодо екологічної стійкості буде мати високу конкурентоспроможність на міжнародних аграрних ринках.

Застосування органічного (зеленого) землеробства, технологій, які зменшують шкідливий вплив на довкілля, дасть змогу вітчизняним аграрним товаровиробникам вийти на престижні зарубіжні ринки, що спеціалізуються на продажу екологічно чистих продуктів. Тобто при виробництві такої

продукції не застосовуються мінеральні добрива, пестициди, зменшується кількість викидів у вигляді парникових газів тощо. Коли українська зернова продукція пройде екологічну сертифікацію і відповідатиме критеріям міжнародних стандартів, цим вона збільшить попит споживачів і буде реалізовуватися за дорожчими цінами на ринках ЄС, Азії, Північної Америки. Тому, нині вкладання інвестицій в екологічно чисті технології є стратегічно важливим та перспективним, адже українське зерно стане більш конкурентоспроможним на зарубіжних ринках аграрної продукції ще й через зменшення впливу негативних ризиків на довкілля і здоров`я населення.

Тому, заходи із покращення ефективності розвитку ринку зерна мають охоплювати поруч з економічними чинниками і екологічні, які, як показує практика, стають більш затребуваними на зовнішніх ринках.

Одним з головних факторів при виробництві зернових повинна стати державна підтримка органічного землеробства та товаровиробників, які намагаються вирощувати продукцію відповідно до світових екологічних стандартів. Потрібно надати їм привілеї стосовно проведення сертифікації виробленої продукції та направляти інвестиції у передові технології, що завдають менше шкоди довкіллю.

Аграрна політика нашої держави має бути зосереджена на покращення становища вітчизняних виробників продукції на світових аграрних ринках і сприяння ефективного розвитку і функціонування сільського господарства в умовах глобальних викликів. Ведення екологічно чистого землеробства дозволить покращити конкурентоспроможність вітчизняного зерна, відповідно розширить експортні можливості нашої держави на світовому ринку, дозволить удосконалити діяльність різних форм господарювання на селі та бережливо відноситись до природи.

Отже, для забезпечення стійкого розвитку ринку зернових культур в державі, потрібно розробити і застосовувати комплексні заходи економічного і технологічного характеру. Необхідно здійснити оптимальний перерозподіл площ посіву зернових культур, застосовувати передові технології при їх

вирощуванні, здійснити автоматизацію виробництва, збільшити обсяги експорту на престижні світові ринки.

Перелічені заходи направлені на економне застосування ресурсів, зменшення затрат на виробництво зернової продукції, покращення врожайності зернових культур, дадуть змогу підвищити прибутковість українського сільського господарства. Пріоритетним повинно стати застосування екологічно чистих технологій, що задовольняють вимоги міжнародних стандартів та дозволять вітчизняним аграрним товаровиробникам завоювати престижні світові ринки зерна.

Удосконалення логістичних шляхів і диверсифікація зернового експорту дозволять Україні знову зайняти лідируючі місця на світовому ринку зерна, розширити ринки збуту.

Отже, запропоновані заходи щодо стабілізації вітчизняного ринку зернової продукції, сприятимуть ефективному розвитку і функціонуванню сільського господарства України та зміцненню його позицій в економічному зростанні держави.

Висновки до розділу 3

Проведені нами дослідження показали, що застосування новітніх технологій в землеробстві, автоматизація виробництва, дають змогу підвищити рентабельність сільського господарства України, зменшити витрати на ресурси для вирощування культур.

Перерозподіливши площі посіву та вирощування зернових за територіями країни, для уникнення негативного впливу війни та глобальних світових викликів, можна досягти рівноваги попиту і пропозиції на вітчизняному ринку зерна, що не допустить перевиробництво продукції і мінливість цін.

Одним з головних моментів в удосконаленні ринку зернових має стати екологічна надійність їх виробництва. Екологічність виробництва, на ряду з сертифікацією органічної зернової продукції, дасть їй змогу відповідати

якості та вимогам міжнародних стандартів та дозволить вітчизняним аграріям вийти з експортними пропозиціями на нові престижні світові ринки.

Окреслено перспективи збільшення експорту зерна на привабливі для України ринки країн Близького Сходу та Африки, що дасть змогу розширити ринки продажу збіжжя і знизити залежність від споживачів європейських країн. Це покращить становище України на світовому зерновому ринку, зробить конкурентоспроможним українське зерно і як результат – зросте ефективність роботи аграрного сектора.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження щодо розвитку ринку зерна України, ми побачили, що головною проблемою функціонування зернової галузі виступають воєнні дії на території нашої держави, це ускладнює виробництво, зберігання, переробку та своєчасну доставку зерна на експорт, створює бар`єри і перешкоди. Найсуттєвіші з них:

– зміна структури площ, географії посівів зернових за територіями країни, внаслідок окупації частини Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей і через мінування та забруднення полів, постійні обстріли тощо;

–недостатня кількість зерносховищ для зберігання збіжжя, через незначні обсяги експорту в попередньому році та руйнування чи пошкодження складської зернової інфраструктури в результаті ворожих обстрілів;

–неможливість вивезення продукції врожаю попереднього року із зерносховищ в повному обсязі;

–перебої в логістиці зерна залізницею, через різницю в облаштуванні залізничних колій з країнами - членами ЄС, недостатню кількість вагонів для перевезення вантажів, мало розвинену інфраструктуру з розвантаження – завантаження зерна і зберігання зернової продукції за межами України, ці та інші фактори роблять перевезення зерна проблемним та збільшують на ці процеси витрати часу;

– незначна кількість фінансових коштів у виробників вітчизняної зернової продукції, внаслідок порушення логістики, збільшує час її знаходження в дорозі, а кошти за поставлений товар надходять до покупця лише після отримання вантажу.

Дослідження свідчать, що поставки експортної зернової продукції з України іноземним споживачам під час війни є непростим питанням, не зовсім врегульованим, тому що вітчизняне зерно експортувалося до 2022 року переважно морським шляхом (90 %), а залізничним та автомобільним

транспортом - лише 10 %. Тому, часто з`являються проблеми, які терміново потрібно вирішувати якнайшвидше, особливо це стосується експорту зерна залізничним транспортом до портів країн ЄС, а звідти - до покупців зернової продукції.

Вважаємо, бажано побудувати термінали для зберігання зерна на державних кордонах України з найближчими сусідами - Румунією та Польщею для підвищення обсягів перевезення вантажів, удосконалення логістики, застосовувати ф'ючерсну торгівлю, з метою покращення фінансової спроможності вітчизняних виробників зернової продукції.

Пріоритетною метою функціонування та розвитку вітчизняного зернового ринку повинно бути збільшення обсягів валових зборів зернових культур, розширення їх запасів для постачання на національний внутрішній ринок продовольчих товарів та розширення обсягів експорту зерна на світові ринки. Україна має повернути сегмент світового ринку зерна, втрачений нею внаслідок російської окупації та зберегти дієздатність сільського господарства під час війни.

Потрібно збільшити обсяги вирощування зерна, відбудувати об'єкти зернової інфраструктури, що стосуються зберігання і переробки аграрної продукції, а після закінчення війни, покращити інвестиційний клімат в сільському господарстві для подальшого розвитку і функціонування зернового ринку, підвищення експортних обсягів товарів, що підлягали переробці, покращення життя сільського населення.

Для виконання поставлених завдань, окреслимо стратегічні напрями розвитку ринку зерна в Україні та розширення експорту вітчизняного зерна на зовнішні ринки.

Пропонуємо наступне:

− оновити законодавчу та нормативно-правову базу щодо зернової галузі;

− удосконалити організаційно-економічні важелі розвитку ринку зерна;

− надавати державну підтримку вітчизняному виробнику зерна у вигляді бюджетної допомоги, кредитів, лізингу, інвестицій для отримання конкурентоспроможної продукції;

-надавати державну допомогу для реконструкції існуючої та будівництва нової інфраструктури для зберігання і переробки зерна;

− надавати фінансову допомогу формам господарювання середнього і малого аграрного бізнесу зернової галузі;

− застосовувати екологічні та інноваційні технології виробництва і переробки зернової продукції;

− впровадити досконалі системи спостереження та прогнозування ситуації на міжнародних ринках зерна;

− посилити контроль за проходженням платежів на приватних складських приміщеннях та елеваторах;

− збільшити експорт переробленої зернової продукції з високою доданою вартістю;

− зменшити вплив імпортерів зерна на вітчизняних товаровиробників;

− досліджувати ситуацію щодо можливості виходу українських аграріїв, виробників зернової продукції на нові перспективні світові ринки та пошук нових логістичних маршрутів.

− удосконалити маршрути транспортування зерна та логістичні структури;

− змінити стратегію щодо продажу вітчизняної сировинної зернової продукції на реалізацію переробленої продукції з високою доданою вартістю;

− застосовувати ф’ючерсний продаж товарних деривативів;

− створити надійну систему взаємодії всіх об`єктів і суб`єктів ринку;

− застосовувати нову сучасну високопродуктивну техніку у зерновій галузі;

− забезпечити ринки зерна новинками наукового, інформаційного, інноваційного характеру тощо.

Виконання вказаних стратегічних напрямів розвитку ринку зернових культур в Україні, розширить експорт вітчизняного зерна на світовий ринок, визначить орієнтири, інструменти та заходи для їх виконання, покращить умови пристосування до змін зовнішнього середовища, допоможе аграрному бізнесу знайти конкурентні переваги, розробити програму подальших дій щодо підвищення конкурентоспроможності українського зерна на міжнародних ринках в умовах війни та глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Skrypnyk, A., Zhemoyda, O., Klymenko, N., Galaieva, L., Koval, T. Econometric Analysis of the Impact of Climate Change on the Sustainability of Agricultural Production in Ukraine. Journal of Ecological Engineering, 2021, 22(3), pp.275–288.URL: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57222167610

2. Руденко М.Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії. Київ: Молодь, 1998. с. 252.

3. Вернадський В.І. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 1. Київ. НБУ ім. В.І. Вернадського, 2011. Кн. 2. 583 с.

4. Худолій Л.М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні. Київ : ІАЕ УААН, 1998. 204 с.

5. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 35, ст.258 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text

6. Саковська О.М. Організація та функціонування регіонального ринку зерна. Економіка АПК. 2011. № 11. С. 45-50.

7. На розмінованих землях України вже можна виростити 1 млн т зерна / Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 2024. 17 січ. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245689.html.

8. Національний інститут стратегічних досліджень. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та виклики [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta. – (Дата звернення: 8 травня 2025)

9. Nehrey, M., Koval, T., Rogoza, N., Galaieva, L. Lecture Application Possibilities of Data Science Tools in Agriculture: A Review. Notes on Data Engineering and Communications Technologies, 2023, 159, 253–263pp URL: https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57222167610

10. Державна служба статистики України: Рослинництво URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 12.05.2025)

11. Дмитрова О. С. Класифікація загроз та ризиків безпеки банку. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_125 (Дата звернення: 07.04.2025).

12. Решитько Т.В. Світові ринки агропродовольчих товарів, участь у них України. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 7(40). 2021. С.115-122.

13. Решитько Т.В. Розвиток міжнародних торговельних відносин аграрного сектору економіки України в контексті євроінтеграції. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 9(42). 2023. С. 117-124.

14. Шурда К. Е. Методи якісного та кількісного аналізу ризику. Збалансоване природокористування, 2020. № 4. С. 64-72.

15. Country Summary - Ukraine. IPAD, USDA Foreign Agricultural Service. Available at: URL: https://ipad.fas.usda.gov/countrysummary/default.aspx?id=UP (дата звернення: 16.10.2024).

16. FAO. 2023. Crop Prospects and Food Situation – Quarterly Global Report. No. 2, July 2023. URL: https://www.fao.org/3/cc6806en/cc6806en.pdf.

17. Сікало М.В. Ринок зерна як об’єкт державного регулювання. Теорія та практика державного управління. 2017.№ 1 (56). с. 1-8.

18. FAO Cereal Supply and Demand Brief. URL: http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en.

19. Галенко О.І. Розвиток світового ринку зерна: проблеми і тенденції. Агросвіт. 2017. №10. С.24-29

20. Distribution of global cornproductionin 2022/23, bycountry. (2023). STATISTA. URL: https://www.statista.com/statistics/254294/distribution-of-global-corn-production-by-country-2012/ (дата звернення: 5 травня 2025).

21. Побоченко Л., Татаренко Н., Прокоп'єва А. Сучасні тренди розвитку світового ринку зерна в умовах війни в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 48. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-29

22. Цимбал Л. І., Черницька Т. В. Україна у системі глобальної продовольчої безпеки: ринок зернових. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2022. № 11-12 (300-301). С. 123-130

23. Хорошун О. Динаміка та тренди розвитку глобального ринку зернових. Галицький економічний вісник. 2022. № 5-6 (78-79). С. 156-166.

24. FAO. 2023. Food Outlook - Biannual report on global food markets. June 2023. URL: https://www.fao.org/3/cc3020en/cc3020en.pdf

25. FPMA bulletin. Food Price Monitoring and Analysis. № 6. 12 July 2023. URL: https://www.fao.org/3/cc6909en/cc6909en.pdf

26. Аль-Файюмі К., Орлов В. Діяльність підприємств аграрної галузі в умовах воєнного стану. 2024. URL: archive.journalgrail.science/index.php/2710-3056/article/download/1912.

27. Гавриленко Н. М., Широкий Г. М. Світовий ринок зерна: стан та тенденції. Національний Інститут стратегічних досліджень. Центр зовнішньополітичних досліджень. 2022. С. 1–9. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-2/rynokzerna_gavrylenko_0422022.pdf.

28. Гайда Ю. І., Шайнюк Б. Л. Ринок зерна в ретроспективі та перспективі: глобальний аналіз. Innovation and Sustainability. 2023. № 4. С. 30–40.

29. Дімітрова А. В., Григорак М. Ю. Ризики постачання зернових культур на міжнародні ринки. 2024. URL: confmanagementproc.kpi.ua/article/view/303948.

30. KMZ Industries. Аналітична довідка про зерновий ринок та стан потужностей для зберігання зерна в Україні станом на 30 листопада 2022 р. / KMZ Industries. URL: https://kmzindustries.ua/news/analitichna-dovidka-pro-

zernovij-rinok-ta-stanpotuzhnostej-dlja-zberigannja-zerna-v-ukraini-stanom-na-30-listopada-2022-r.

31. Кравчук Н., Менчинський О., Томчик О. Зростання економічної ефективності зерновиробництва. Економіка та суспільство. 2021. № 32. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-21

32. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Державна служба статистики України, 2024 с.137.

33. Атрощенко М. Оцінка зовнішнього середовища діяльності підприємства. 2024. URL: dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/64978.

34. Grain prices in Ukraine. UkrAgroConsult. Available at: URL: https://ukragroconsult.com/en/grain-prices/ (дата звернення: 16.04.2025).

35. Global wheat crop-2024 could fall on lower acreage in Ukraine and Canada. URL: https://millermagazine.com/blog/global-wheat-crop-2024-could-fall-on ower-acreage-in-ukraine-and-canada-5463.

36. Mind.ua. Сезон закінчено: як аграрний експорт зміг утриматися на довоєнних показниках / Mind.ua. URL: https://mind.ua/publications/20259450-sezon-zakincheno-yak-agrarnij-eksport zmig-utrimatisya-na-dovoennih-pokaznikah.

37. Шкляр А. Вартість зернової логістики в Україні дешевше ніж у США, але дорожче ніж у ЄС. URL: https://agroreview.com/news/vartist-zernovoyi-lohistyky-v-ukrayini-deshevshe-nizh-u-ssha-ale-dorozhche-nizh-v-yes

38. Total world export. The Observatory of Economic Complexity. URL: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/wld/all/show/.../

39. Лагодієнко В. В., Богданов О. О. (2019). Місце та роль України на світовому ринку пшениці. Український журнал прикладної економіки, 3, 297–308. URL: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-3-33 (дата звернення: 5 травня 2025 р.)

40. Обсяги експорту агропродукції зерновим коридором. (2023). UGA. URL: https://uga.ua/statistikazernovogo-koridoru (дата звернення: 3 квітня 2025).

41. Перспективи використання морських коридорів безпечного експорту зерна для активізації економічного зростання. NISS. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektyvy-vykorystannyamorskykh-korydoriv-bezpechnoho-eksportu-zerna (дата звернення: 4 травня 2025)

42. Саботаж РФ «зернового коридору». (2023). INTERFAX. URL: https://interfax.com.ua/news/general/ 923303.html (дата звернення: 5 травня 2025).

43. Зернова угода без РФ. (2023). RADIOSVOBODA. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/novynypryazovya-zernovyy-korydor-ataky-rosiyi-v-chornomu-mori/32510211.html (дата звернення 6 квітня 2025)

44. Драч С. (2023). Заборона експорту українського зерна: пошук можливих варіантів вирішення проблеми. AGROPORTAL. URL: https://agroportal.ua/blogs/zaborona-eksportu-ukrajinskogo-zerna-poshukmozhlivih-variantiv-virishennya-problemi (дата звернення: 2 квітня 2025).

45. Дубровенко А. (2023). Ціни на зерно в Україні. Скільки коштує кукурудза у жовтні. NOVYNY. LIVE. URL: https://novyny.live/groshi/tsini-na-zerno-v-ukrayini-skilki-koshtuie-kukurudza-u-zhovtni-126420.html (дата звернення: 1 травня 2025).

46. Елеваторні втрати України через війну на червень 2023 року. (2023). ELEVATORIST. URL: https://elevatorist.com/blog/read/853-elevatorni-vtrati-cherez-viynu-na-cherven-2023-roku (дата звернення: 3 квітня 2025).

47. Решитько Т.В. Проблеми інвестування та кредитування аграрних підприємств України на рівні макроекономіки, зарубіжний досвід з цього питання. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Вип. 6(39). – 2021. – С.27-36.